

Konsoliderad version

Riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdomsärenden

I dessa riktlinjer lyfts fram ett antal frågor av väsentlig betydelse för en enhetlig tillämpning av lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Lagen innehåller särskilda bestämmelser för mål och ärenden där den misstänkte inte har fyllt 21 år. Riktlinjerna omfattar emellertid endast handläggningen av misstänkta som är under 18 år.

Innehållsförteckning

1 Straffvarning och förundersökningsbegränsning	4
1.1 Förhållandet mellan straffvarning och åtalsprövning m.m.	4
1.1.1 När ska åtalsprövning ske?	4
1.1.2 Åtalsprövning enligt 9 § LUL	5
1.1.3 Förundersökningsbegränsning enligt 8 § LUL.....	5
1.2 Allmänna förutsättningar för beslut om straffvarning	5
1.2.1 Skuldfrågan klarlagd och utredningen slutförd	5
1.2.2 Omständigheter att beakta vid flera misstänkta eller vid flera brott.....	6
1.2.3 Väsentligt allmänt intresse	6
1.2.4 Väsentligt enskilt intresse	8
1.2.5 Gottgörelse till målsäganden och medling.....	8
1.3 Grunderna för straffvarning	9
1.3.1 Yttrande enligt 11 § LUL.....	9
1.3.2 Konkurrens mellan grunderna för straffvarning.....	9
1.3.3 Vårdfallet	9
1.3.4 Okynne eller förhastande	10
1.4 Åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning enligt rättegångsbalken.....	13
1.4.1 Undantag 1: 20 kap. 7 § första stycket 1 RB (bötesfallet)	13
1.4.2 Undantag 2: 20 kap.7 § första stycket 3 RB (flerfaldig brottslighet).....	13
1.4.3 Undantag 3: 20 kap. 7 § första stycket 4 RB (vårdfallet).....	14
2 Handläggning efter beslut om straffvarning	15
2.1 Underrättelse om beslutet	15
2.2 Mötet med den unge	15
2.3 Återkallelse av beslut om straffvarning	16
3 Frihetsberövande av unga misstänkta	17
3.1 Särskilt om förbudet mot häktning och anhållande vid straffmättningsvärde på bötesnivå.....	18
3.2 Särskilt om bestämmelsen om betryggande övervakning.....	18
3.3 Synnerliga skäl enligt 23 § LUL	19
3.3.1 Det krävs synnerliga skäl för anhållande av unga	19
3.3.2 Hur ska bedömningen av synnerliga skäl göras?.....	20
3.3.3 Unga bör endast undantagsvis anhållas med stöd av 24 kap. 2 § RB.....	21
3.3.4 När synnerliga skäl i princip inte finns – En nedre gräns	21
3.3.5 När synnerliga skäl i vissa fall kan finnas – En mellannivå.....	22

3.3.6 När synnerliga skäl ofta kan finnas – En övre nivå	22
3.4 Särskilt om prövning av gripande och beordrande av 24:8-förhör	23
4 Unga misstänkta rätt till försvarare	25
4.1 Regler om ungas rätt till försvarare	25
4.1.1 Reglerna i LUL m.m.	25
4.1.2 Rätten till försvarare enligt Europakonventionen	25
4.2 Allmänt om åklagarens skyldighet att självständigt bedöma behovet av försvarare, ge tydliga direktiv och göra framställan till rätten	27
4.3 Framställan till rätten om offentlig försvarare under kvällstid	28
4.4 När ska en försvarare biträda den unge under utredningen?	29
4.5 När är det uppenbart att det saknas behov av försvarare under utredningen?	29
4.5.1 Förseelser	29
4.5.2 Brott där straffvärdet inte kan förväntas överstiga penningböter	29
4.5.3 Vissa brott	30
4.5.4 Flerfaldig brottslighet	30
4.5.5 När det inte är uppenbart att den unge saknar behov av försvarare p.g.a. särskilda omständigheter eller personliga förhållanden	31
4.6 Försvarares närvaro vid förhör	31
4.7 Särskilt om förhör i samband med frihetsberövande	31
4.8 Extraordinära fall där intresset av att den unge biträds av försvarare får vika för andra intressen	32
4.9 När behov av försvarare uppkommer under eller efter förhör med den unge	33
4.10 Åklagarens åtgärder i ärenden där Polismyndigheten har varit förundersöknings- ledare	33
Bilaga 1 Flödesschema för i vilken ordning prövningen bör ske	35
Bilaga 2 Hjälpstabell för ungefärliga straffmättningsvärden	36

1 Straffvarning och förundersökningsbegränsning

I detta kapitel ges vägledning om straffvarning och förundersökningsbegränsning enligt LUL och hur dessa regler förhåller sig till bestämmelserna i RB.

Inledning

LUL ger stora möjligheter till straffvarning för ungdomar som begått brott innan de fyllt 18 år.¹ Det finns en presumtion mot åtal i dessa fall. Av 17 § LUL följer att straffvarning kan ske i två huvudfall; när den unge blir föremål för vård/annan stödåtgärd eller när gärningen uppenbarligen skett av okynne eller förhastande. Skuldfrågan måste vara klarlagd och utredningen slutförd. Den unges vilja att gottgöra målsäganden eller att delta i medling ska särskilt beaktas. En förutsättning för straffvarning är att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse inte åsidosätts.

Bestämmelserna i LUL är primära i förhållande till RB:s regler och andra bestämmelser. Det finns dock vissa undantag från detta, t.ex. förundersökningsbegränsning vid vissa lindriga fall av ringa stöld, se [avsnitt 1.4](#). I [avsnitt 1.3.4](#) finns en **brottskatalog** som ger vägledning för bedömningen av om brottet kan bli föremål för straffvarning p.g.a. okynne eller förhastande. I [bilaga 1](#) finns ett **flödesschema** för i vilken ordning prövningen bör ske av förutsättningar för straffvarning och hur straffvarning förhåller sig till andra regler.

1.1 Förhållandet mellan straffvarning och åtalsprövning m.m.

Bestämmelserna i LUL är enligt 1 § andra stycket primära i förhållande till RB:s regler och andra bestämmelser. Innan förutsättningarna för straffvarning bedöms bör åklagaren ta ställning till om åtalsprövning för det specifika brottet är aktuellt. Därefter bör åklagaren bedöma om det rör sig om en sådan undantagssituation som avses i [avsnitt 1.4.1–1.4.3](#), då reglerna om förundersökningsbegränsning enligt RB ändå bör tillämpas. Om det inte är fråga om ett sådant undantag bör åklagaren därefter bedöma om reglerna avseende åtalsprövning och förundersökningsbegränsning enligt LUL är tillämpliga. Om så är fallet blir straffvarning inte aktuellt.

1.1.1 När ska åtalsprövning ske?

Åtalsprövning ska ske innan förutsättningarna för straffvarning bedöms.

I bl.a. brottsbalken finns bestämmelser om särskild åtalsprövning, t.ex. vid förtal samt vissa fall av ringa skadegörelse och ringa bedrägeri. För vissa brott krävs exempelvis att åtal ska vara påkallat ur allmän synpunkt. Åtalsprövningen innebär en presumtion mot åtal och ska därför ske innan förutsättningarna för straffvarning bedöms.

¹ Motiven till bestämmelserna om straffvarning (tidigare åtalsunderlåtelse) finns bl.a. i prop. 1964/10, prop. 1984/85:3, prop. 1987/88:135, prop. 1994/95:12 och prop. 2014/15:25.

1.1.2 Åtalsprövning enligt 9 § LUL

Åtalsprövning enligt 9 § LUL, när den unge finns på ett s.k. § 12-hem, ska ske innan förutsättningarna för straffvarning bedöms. Åtalsprövningsregeln är tillämplig om vården är en tillräcklig reaktion på brottet.

Om en ungdom har intagits i ett s.k. § 12-hem med stöd av 3 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och misstänks för att ha begått brott innan vården vid hemmet har avslutats, ska åklagaren enligt 9 § LUL pröva om åtal lämpligen bör ske. Innan åtalsfrågan avgörs ska föreståndaren för hemmet höras, om det inte är obehövt. Det kan ske via kontakt med socialtjänsten eller direkt med företrädare för det hem där den unge är intagen. Kontakten bör dokumenteras i ärendet.

Bestämmelsen i 9 § LUL kan tillämpas då vårdens omfattning och varaktighet är en tillräcklig reaktion med hänsyn till brottets karaktär och straffvärde. Vid åtalsprövningen ska åklagaren vidare bedöma om det finns något väsentligt allmänt eller enskilt intresse som hindrar att förundersökningen läggs ned. Utrymmet för att lägga ned en misstanke avseende vålds- och fridsbrott mot personal eller andra ungdomar på boendet är ytterst begränsat. Detsamma gäller brott som begåtts efter att den unge rymt från boendet. Däremot utgör t.ex. skadegörelse på boendet exempel på brott där det finns ett stort utrymme att tillämpa 9 § LUL.

1.1.3 Förundersökningsbegränsning enligt 8 § LUL

Åklagaren bör först bedöma om straffvarning kan förväntas även för ett nyupptäckt brott. Om så är fallet får åklagaren besluta att inte inleda förundersökning eller lägga ned en påbörjad förundersökning med stöd av 8 § LUL.

Det finns en situation då förundersökningsbegränsning kan ske enligt reglerna i LUL. Om den unge, sedan straffvarning har beslutats enligt 17 § LUL, misstänks för att ha begått annat brott dessförinnan, får åklagaren enligt 8 § LUL besluta att inte inleda förundersökning eller att lägga ned en påbörjad förundersökning beträffande detta brott. Detta gäller dock inte om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse åsidosätts genom att förundersökning inte äger rum.

Åklagaren bör först bedöma om straffvarning kan förväntas även för det nyupptäckta brottet. Om så är fallet kan åklagaren sedan bedöma om 8 § LUL är tillämplig. Se vidare om förutsättningarna för straffvarning i [avsnitt 1.2](#) och [avsnitt 1.3](#).

1.2 Allmänna förutsättningar för beslut om straffvarning

1.2.1 Skuldfrågan klarlagd och utredningen slutförd

Liksom vid åtalsunderlåtelse enligt RB måste skuldfrågan vara klarlagd och utredningen slutförd för att straffvarning ska kunna ges.

En förutsättning för att straffvarning ska kunna ges är att skuldfrågan är klarlagd och att förundersökningen är slutförd och slutdelgiven. Förutsättningarna är alltså desamma som för åtalsunderlåtelse enligt RB.²

² Se RåR 2008:2, del III, avsnitt 2 (s. 39).

1.2.2 Omständigheter att beakta vid flera misstänkta eller vid flera brott

Lika fall bör behandlas lika

Reglerna om straffvarning bör inte tillämpas så att likartade fall behandlas olika. Fallen är inte lika när det exempelvis finns skillnader rörande misstänkts inställning eller tidigare brottslighet.

Bestämmelserna om straffvarning bör inte tillämpas så att likartade fall behandlas olika.³ Denna grundläggande princip gäller naturligtvis även på detta område.

Vid övervägande om straffvarning bör åklagaren inte endast beakta brottsligheten i sig utan även förutsättningarna i övrigt. I en situation då två ungdomar begår en stöld tillsammans och båda erkänner men en är tidigare ostraffad medan den andra tidigare har lagförts för stöld är förutsättningarna inte desamma, vilket gör att åklagaren kan meddela straffvarning för den ostraffade och väcka åtal mot den som tidigare lagförts. Likaså gör olika inställningar till brottet att åklagaren kan meddela straffvarning för den som erkänt och väcka åtal mot den som förnekat, såvida det finns tillräcklig stödbevisning för åtalet utan att höra båda i rätten. Även då åldern är den enda faktor som inte är likartad kan en 17-åring, med hänsyn till skillnaderna i regelverket, meddelas straffvarning medan en 18-åring lagförs på annat sätt.

Delade beslut

Vid flerfaldig brottslighet som prövas samtidigt saknas utrymme att meddela s.k. delade beslut.

Med hänsyn till att flerfaldig brottslighet inte bör leda till både rättegång och ett personligt möte med åklagaren, saknas det utrymme att meddela s.k. delade beslut beträffande unga, dvs. att åklagaren väcker åtal eller utfärdar strafföreläggande för vissa brott medan straffvarning eller åtalsunderlåtelse enligt RB samtidigt meddelas för andra brott avseende samma ungdom. När åtal väcks för vissa brott bör därför i första hand förundersökningsbegränsning avseende andra brott ske med stöd av reglerna i RB, se [avsnitt 1.4.2](#). Om dessa bestämmelser inte är tillämpliga bör samtliga aktuella gärningar bli föremål för åtal eller strafföreläggande. Detsamma bör gälla om nya brottsmisstankar uppstår efter åtal för andra brott och huvudförhandling ännu inte har hållits.

1.2.3 Väsentligt allmänt intresse

Brottets art kan hindra straffvarning med hänsyn till väsentliga allmänna intressen.

Straffvarning i vårdfallet kan aldrig ges om brottslighetens straffvärde, utan beaktande av den unges ålder, överstiger ett års fängelse.

Straffvarning p.g.a. okynne och förhastande kan aldrig ges om brottslighetens straffvärde, utan beaktande av den unges ålder, överstiger sex månaders fängelse.

Återfall i brott begränsar möjligheten att besluta om straffvarning, framförallt om återfallet sker inom sex månader, det nya brottet är allvarligare än det tidigare eller det kan bli aktuellt med annan påföljd än ungdomsvård utan tilläggspåföljd.

³ Se prop. 1984/85:3 s. 22.

Bör egendom till betydande värde (ca ett basbelopp) förverkas kan detta motivera åtal.

Faktorer att beakta vid bedömningen

De faktorer som åklagaren huvudsakligen ska ta hänsyn till vid bedömningen av om något väsentligt allmänt intresse åsidosätts genom beslut om straffvarning är brottslighetens art och straffvärde, intresset av att upprätthålla allmän laglydnad och allmänhetens förtroende för rättsväsendets objektivitet samt om den unge återfallit i brott.⁴

Bedömningen av om något allmänt intresse åsidosätts genom beslut om straffvarning skiljer sig i vissa avseenden då den unge blir föremål för vård/annan stödåtgärd eller när gärningen uppenbarligen skett av okynne eller förhastande, se [avsnitt 1.3.3](#) och [avsnitt 1.3.4](#).

Förväntat straffvärde

Straffvarning då den unge blir föremål för vård eller annan stödåtgärd kan ibland aktualiseras för brottslighet med ett högre straffvärde, t.ex. då en tidigare ostraffad ungdom innehar en större mängd narkotika. Straffvarning i vårdfallet kan dock aldrig komma i fråga för brottslighet som, utan beaktande av den unges ålder, har ett straffvärde som överstiger ett års fängelse. Bedömningen om det finns skäl för straffvarning ska göras utifrån samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Det måste stå klart att den föreslagna ungdomsvården är tillräckligt ingripande och det får heller inte finnas något väsentligt enskilt intresse som åsidosätts. Se utöver vad som framgår av detta avsnitt även [avsnitt 1.2.4](#) och [avsnitt 1.3.3](#).

Straffvarning med hänvisning till okynne eller förhastande aktualiseras vanligtvis för brottslighet med ett relativt begränsat straffvärde. En sådan straffvarning kan aldrig komma ifråga för brottslighet som, utan beaktande av den unges ålder, har ett straffvärde som överstiger sex månaders fängelse.

Återfall i brott

Återfall i brott ska enligt 17 § fjärde stycket LUL särskilt beaktas vid bedömningen av om något väsentligt allmänt intresse åsidosätts. Återfall begränsar alltså möjligheten att besluta om straffvarning men utgör inget absolut förbud mot straffvarning. En nyanserad bedömning måste göras med hänsyn bl.a. till den tid som förflutit mellan brotten och om den nya brottsligheten är allvarligare eller lindrigare än den tidigare.

Den tidsrymd om sex månader, som enligt 22 § andra stycket LUL ska beaktas vid bedömningen av om beslut om straffvarning ska återkallas, bör vara vägledande även vid återfallsbedömningen. Även senare återfall i brott kan dock beaktas. Om återfallet avser ett brott av samma slag eller om det nya brottet är allvarligare än det tidigare, talar detta mot ett beslut om straffvarning.⁵

Skäl att väcka åtal vid återfall i brottslighet är att den unge kan dömas till annan påföljd än vård inom socialtjänsten, att vård inom socialtjänsten kan förenas med

⁴ Se prop. 1984/85:3 s. 22 och prop. 1994/95:12 s. 76.

⁵ Se prop. 1994/95:12 s. 101.

ungdomstjänst eller böter samt att i förhållande till den unge markera att samhället ser allvarligt på återfall i brottslighet.⁶

Förverkande

Bör egendom till betydande värde förverkas kan detta utgöra ett sådant allmänt intresse som motiverar åtal.⁷ Som tumregel kan här ett basbelopp gälla.⁸ I de fall åklagaren inte utan särskild talan kan få ett förverkande till stånd finns skäl att såväl ansvars- som förverkandefrågan prövas av domstol.⁹ I sådana fall bör åtal väckas.

1.2.4 Väsentligt enskilt intresse

Bedömningen av väsentliga enskilda intressen ska göras på samma sätt som vid åtalsunderlåtelse enligt RB men med den skillnaden att gottgörelse till målsäganden och medling ska ges större betydelse.

Vid prövningen av om det skulle strida mot ett väsentligt enskilt intresse att ge straffvarning ska åklagaren göra samma bedömning som vid åtalsunderlåtelse enligt RB.¹⁰ Därutöver bör åklagaren beakta att ett enskilt intresse kan påverkas av den misstänktes vilja att motverka brottets verkningar genom medling eller gottgörelse till målsäganden, se [avsnitt 1.2.5](#).

1.2.5 Gottgörelse till målsäganden och medling

Den unges vilja att gottgöra målsäganden och att medverka vid medling ska särskilt beaktas vid ställningstaganden om straffvarning.

Vid bedömningen av om straffvarning bör meddelas ska åklagaren enligt 17 § tredje stycket LUL särskilt beakta den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet, att avhjälpa eller begränsa skadan eller att på annat sätt gottgöra målsäganden eller att medverka till att medling¹¹ kommer till stånd.

Syftet med bestämmelsen är att ge åklagaren vidare ramar för att i bedömningen väga in de insatser som den unge har gjort för att gottgöra målsäganden och som visar att den unge har förstått konsekvenserna av sitt handlande och försökt ställa till rätta efter brottet. I någon mån kan också beaktas om den unge bett målsäganden om ursäkt.

Det är inte nödvändigt att en åtgärd verkligen kommit till stånd för att den ska få beaktas. Inte heller är viljan att ställa till rätta ensamt avgörande för om åtal ska väckas eller inte. Åtgärden måste ställas i proportion till brottet och de konsekvenser detta medfört för målsäganden.¹²

⁶ Se prop. 1994/95:12 s. 77.

⁷ Se prop. 1984/85:3 s. 22.

⁸ Se RåR 2008:2, del II, avsnitt 3.3.3.3 (s. 21).

⁹ Se 3 § lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m.

¹⁰ Se RåR 2008:2, del II, avsnitt 3.3.3.3. (s. 22).

¹¹ Se lagen (2002:445) om medling med anledning av brott och prop. 2001/02:126.

¹² Se prop. 1994/95:12 s. 77 f.

1.3 Grunderna för straffvarning

1.3.1 Yttrande enligt 11 § LUL

Yttrande från socialnämnden behövs i princip inför beslut om straffvarning i vårdfallet men inte för beslut om straffvarning p.g.a. okynne och förhastande.

I 11 § LUL regleras bl.a. när yttranden från socialnämnden ska hämtas in. Om det inte har skett under förundersökningen ska åklagaren som huvudregel hämta in ett yttrande från socialnämnden innan beslut fattas i åtalsfrågan. Yttrande behöver inte hämtas in om brottet är ringa eller om yttrandet annars är obehövligt. När det redan från början är uppenbart att straffvarning p.g.a. okynne och förhastande ska meddelas behöver åklagaren inte heller begära ett yttrande. Inför ett beslut om straffvarning i vårdfallet behövs dock i princip alltid ett yttrande.

1.3.2 Konkurrens mellan grunderna för straffvarning

Om det finns flera grunder för straffvarning ska vårdfallet normalt tillämpas i första hand.

Ibland kan förutsättningar finnas att meddela straffvarning såväl med hänvisning till vård/annan åtgärd som till okynne eller förhastande. Om det kan förutsättas att den unge i händelse av åtal skulle dömas till vård ska straffvarning meddelas enligt 17 § första stycket LUL (vårdfallet). Således ska vårdfallet tillämpas i första hand om det finns flera grunder för straffvarning. Om det däremot inte tidigare hämtats in något yttrande och det inte finns något i utredningen som tyder på att den unge har ett vårdbehov kan dock straffvarning ges i uppenbara fall på grunden okynne och förhastande.

1.3.3 Vårdfallet

De olika typerna av vårdfall

Straffvarning kan meddelas enligt 17 § första stycket 1 LUL om socialnämndens åtgärder framgår av ett ungdomskontrakt med stöd av SoL. Om socialnämndens åtgärder framgår av en vårdplan med stöd av LVU kan straffvarning istället meddelas enligt 17 § första stycket 2 LUL. Straffvarning kan meddelas enligt 17 § första stycket 3 LUL om socialnämnden inte lämnat något förslag på åtgärder men det kan konstateras att den unge har ett vårdbehov och får hjälp eller stöd på annat sätt av exempelvis föräldrar eller andra anhöriga. Så kan vara fallet vid ringa narkotikabrott.

När kan straffvarning meddelas i vårdfallet?

Straffvarning kan meddelas i vårdfallet om vårdinsatsen framstår som en tillräckligt ingripande reaktion på brottsligheten. Så är fallet om reaktionen kan antas bli densamma oavsett om den unge åtalas och döms eller om straffvarning meddelas.

En förutsättning för att beslut om straffvarning ska kunna fattas i vårdfallen är att samhällets reaktion på brottsligheten tillfredsställer kraven på proportionalitet, konsekvens och förutsebarhet. Det krävs alltså att brottslighetens art och straffmättningsvärde avspeglas i den vård den unge ska få och som utgör samhällets reaktion på brottsligheten. Straffvarning enligt 17 § första stycket 1 och 2 LUL kan meddelas om det kan antas att samhällets reaktion blir densamma oavsett om den unge åtalas

och döms eller om straffvarning ges. För det fall vårdinsatsen bedöms otillräcklig eller det är osäkert om den är tillräckligt ingripande bör åtal väckas. Ju allvarligare brottsligheten är desto högre krav ställs på säkerhet i bedömningen att vårdinsatsen är tillräckligt ingripande. Åtal bör också väckas när det bedöms osäkert om föreslagna vård kommer till stånd utan domstolsprövning. Straffvarning enligt 17 § första stycket 3 bör endast användas vid lindrig brottslighet då ett bötesstraff är den enda alternativa påföljden.

I [avsnitt 1.2.3](#) framgår bl.a. att straffvarning aldrig kan ges om brottslighetens straffvärde, utan beaktande av den unges ålder, överstiger ett års fängelse. När straffvarning kommer i fråga på den grunden att tillräckligt ingripande åtgärder vidtas mot den unge även om inte åtal väcks, utgör normalt inte brottslighetens art eller straffvärde något väsentligt allmänt intresse som utesluter straffvarning.

I fall där åtalsprövning har gjorts och åtal bör ske utifrån åtalsprövningsregeln, bör straffvarning ofta kunna meddelas om vårdinsatserna är tillräckligt ingripande. I fall där grunden för att åtal bör ske är ett starkt målsägandeintresse är utrymmet för straffvarning avsevärt mindre.

1.3.4 Okynne eller förhastande

Vid lindrig brottslighet kan straffvarning ofta meddelas på grunden okynne eller förhastande.

Omständigheter som talar mot att brottet skett av okynne eller förhastande är bl.a. att brottet skett med inslag av planering eller systematik, att det förekommit samarbete mellan gärningspersoner, att hjälpmedel har använts eller att det rör sig om upprepad brottslighet.

Exempel på brott som p.g.a. brottets art ofta utesluter beslut om straffvarning på grunden okynne eller förhastande är mened, narkotikabrott, vapenbrott, våld mot tjänsteman, grovt rattfylleri samt brott som innebär en påtaglig integritetskränkning för målsäganden, t.ex. vid allvarligare vålds- och sexualbrott.

Med okynne avses ett ”ofog”, alltså ett utslag av retsamhet eller ungdomlig lust. Med förhastande avses närmast obetänksamhet, en oförmåga att i stunden överblicka handlingen och dess konsekvenser.

Förutsättningen för straffvarning enligt 17 § andra stycket LUL är att man utifrån de specifika omständigheterna kring den aktuella gärningen kan säga att brottet uppenbarligen skett av okynne eller förhastande. Att vid bedömningen endast ta hänsyn till brottsrubricering kan inte godtas.

Straffvarning med hänvisning till okynne eller förhastande aktualiseras vanligtvis för brottslighet med ett relativt begränsat straffvärde och kan aldrig komma ifråga i fall där brottslighetens straffvärde, utan beaktande av den unges ålder, överstiger sex månaders fängelse, se [avsnitt 1.2.3](#).

När brottsligheten innehåller inslag av planering eller systematik eller det är fråga om upprepad brottslighet, kan den sällan anses vara ett utslag av okynne eller förhastande. Åklagaren bör vid upprepad brottslighet beakta den tid som förflutit mellan brotten och om den nya brottsligheten är allvarligare eller lindrigare än den tidigare, se [avsnitt 1.2.3](#).

Exempel på omständigheter som talar mot okynne och förhastande är när flera gärningspersoner kommit överens om en brottsplan, när hjälpmedel i form av bl.a. folieväskor och tänger använts vid butiksstölder, när det tillgripna godset varit avsett att omsättas för egen vinning eller då gärningspersonen gör en förberedande åtgärd, t.ex. trimmar en moped.

Vissa brott förutsätter rent typiskt planering, anskaffande av hjälpmedel, inhämtande av specifika kunskaper eller en hög grad av samarbete mellan flera gärningsmän, t.ex. skadegörelse genom klotter, tillgrepp av fortskaffningsmedel och inbrottsstölder. I dessa fall talar tillvägagångssättet mot att beslut om straffvarning meddelas. Andra fall av skadegörelse eller tillgreppsbrott kan däremot många gånger ske av okynne eller förhastande.

Brottets art bör beaktas vid bedömningen av om det skulle strida mot ett väsentligt allmänt intresse att meddela straffvarning p.g.a. okynne eller förhastande. Exempel på när brottets art ofta utesluter beslut om straffvarning är fall av mened, narkotikabrott, vapenbrott, våld mot tjänsteman, grovt rattfylleri samt brott som innebär en påtaglig integritetskränkning för målsäganden, t.ex. vid allvarigare vålds- och sexualbrott.

Vid tidsbegränsade insatser mot viss brottslighet som utgör ett påtagligt lokalt problem, bör beslut om straffvarning inte fattas.

Straffvarning kan sällan meddelas då åtal bör ske utifrån en åtalsprövningsregel.

Brottskatalog

I nedanstående katalog ges vägledning om när straffvarning kan meddelas p.g.a. okynne eller förhastande vid olika brottstyper. En bedömning måste dock göras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall.

Brottstyper	Överväganden avseende grunden okynne och förhastande
3 kap. BrB – ringa misshandel, vållande till kroppsskada	Straffvarning kan ske, särskilt då förmildrande omständigheter finns, t.ex. provokation.
4 kap. BrB – olaga hot, hemfridsbrott, olaga intrång, ofredande	Straffvarning kan ske, dock inte om gärningen präglas av en tydlig kränkning mot enskild.
5 kap. BrB – ärekränkingsbrotten	Utrymmet för straffvarning är synnerligen begränsat både med hänsyn till åtalsprövningsregeln och till väsentligt enskilt intresse.
8–10 kap. BrB – stöld, ringa stöld, tillgrepp av fortskaffningsmedel, egenmäktigt förfarande, bedrägeri, ringa bedrägeri, häleri, häleriförseelse, olovligt förfogande, olovligt brukande samt andra lindriga brott enligt dessa kapitel	Straffvarning bör vara huvudregel vid rena förmögenhetsbrott som i det enskilda fallet inte är av alltför allvarlig karaktär och där inte särskilda omständigheter talar mot att brottet skett av okynne eller förhastande. Ett riktvärde vid butikstillgrepp bör vara

	att värdet på det tillgripna inte överstiger 3 000 kronor.
12 kap. BrB – skadegörelse, ringa skadegörelse, åverkan	Straffvarning bör vara huvudregel vid mindre allvarlig skadegörelse av tillfällighetskaraktär, dock inte skadegörelse genom planerat klotter.
13 kap. BrB – allmänfarlig vårdslöshet	Straffvarning kan ske vid vissa fall av allmänfarlig vårdslöshet där endast en orealiserad fara för omfattande förstörelse föreligger.
14–17 kap. BrB	Utrymmet för straffvarning är mycket begränsat bl.a. vid våld, hot och förgripelse mot tjänsteman. Straffvarning bör vara huvudregel vid missbruk av urkund. Straffvarning kan ske vid förvanskning av urkund, förargelseväckande beteende och lindriga fall av våldsam motstånd.
Övriga brottsbalksbrott	Utrymmet för straffvarning vid andra brottsbalksbrott än de som ovan angetts är synnerligen begränsat.
Narkotikabrott eller dopningsbrott	Straffvarning bör inte ges p.g.a. okynne och förhastande då den unge ofta kan ha ett vårdbehov.
Vapenbrott, brott mot knivlagen och smuglingsbrott	Utrymmet för straffvarning är mycket begränsat.
Ordnings- och trafikförseelser samt trafikbrott	Utrymmet för straffvarning är mycket begränsat för trafikbrott men kan ske för förseelser som i det enskilda fallet framstår som ursäktliga eller lindriga, t.ex. att framföra moped utan hjälm eller att skjutsa en jämnårig på cykel.
Övrig speciallagstiftning	Utrymmet för straffvarning är begränsat men straffvarning kan komma ifråga för oaktsamhetsbrott som framstår snarare som resultat av okunnighet eller obetänksamhet än nonchalans.

1.4 Åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning enligt rättegångsbalken

RB:s regler aktualiseras först när det inte är aktuellt att tillämpa 8, 9 eller 17 § LUL. Det finns dock vissa undantagssituationer då RB bör tillämpas före LUL.

RB är enligt 1 § andra stycket LUL subsidiär till LUL, vilket innebär att det är först när det inte är aktuellt att tillämpa LUL:s regler om förundersökningsbegränsning (8 § LUL), åtalsprövning (9 § LUL) eller straffvarning (17 § LUL), som 20 kap. 7 § RB om åtalsunderlåtelse¹³ och 23 kap. 4 a § RB om förundersökningsbegränsning kan aktualiseras avseende unga misstänkta. Det finns dock några undantag från denna huvudregel, se [avsnitt 1.4.1–1.4.3](#), då RB:s regler om förundersökningsbegränsning bör tillämpas före LUL.

1.4.1 Undantag 1: 20 kap. 7 § första stycket 1 RB (bötesfallet)

Förundersökningsbegränsning enligt RB bör tillämpas vid lindriga fall av ringa stöld och ringa bedrägeri, då vinningen uppgår till högst 20 kr.

Om den förväntade påföljden är böter kan straffvarning ofta meddelas enligt LUL. Då LUL har företräde framför reglerna i RB blir förundersökningsbegränsning med stöd av 20 kap. 7 § första stycket 1 RB i princip inte aktuell för ungdomar. Detta medför att unga personer, till skillnad från vuxna, lagförs för t.ex. ringa stöld genom straffvarning eller, i förnekade fall, genom åtal.

Undantag för lindriga fall av ringa stöld och ringa bedrägeri

Det finns ett särskilt intresse av att samhället reagerar på brott som unga personer gör sig skyldiga till. Det bör dock finnas ett undantag från ovanstående huvudregel vid lindriga fall av ringa stöld. Om det tillgripnas värde uppgår till högst 20 kr är brottet normalt att bedöma som ett sådant lindrigt fall. Motsvarande bör gälla vid lindriga fall av ringa bedrägeri. I dessa situationer bör RB:s regler om förundersökningsbegränsning alltid tillämpas före reglerna om straffvarning enligt LUL och åtalsunderlåtelse enligt RB, även om förundersökningen är slutförd, om inte särskilda omständigheter talar mot en förundersökningsbegränsning. Så kan vara fallet t.ex. då en ung person ertappas vid upprepade tillfällen eller då det av andra skäl är av väsentligt allmänt intresse att lagföring sker.

1.4.2 Undantag 2: 20 kap. 7 § första stycket 3 RB (flerfaldig brottslighet)

Förundersökningsbegränsning enligt RB kan tillämpas för ungdomar av processekonomiska skäl, t.ex. vid flerfaldig brottslighet eller när misstanke uppstår om brottslighet som ligger i tiden innan senaste lagföring.

Bestämmelsen i 20 kap. 7 § första stycket 3 jämförd med 23 kap. 4 a § RB kan användas vid flerfaldig brottslighet (samtidighetsfall) då förundersökningsbegränsning bör meddelas av processekonomiska skäl. När det finns flera brottsmisstankar är det inte alltid lämpligt att utreda och lagföra alla misstankarna, exempelvis när det gäller en lång serie förmögenhetsbrott eller när det finns en stor diskrepans mellan

¹³ Om underrättelse av beslut om åtalsunderlåtelse, se avsnitt 2.1.

allvaret i olika brott som den unge misstänks för. Se även [avsnitt 1.2.2](#) om delade beslut.

Samma bedömning kan göras när misstanke uppstår om brottslighet som ligger i tiden innan senaste lagföring (nyupptäckt brott). Eftersom lagföring tidigare skett för andra brott, så har ytterligare en lagföring normalt begränsad eller ingen betydelse för påföljden. I dessa situationer bör därför förundersökningsbegränsning ske av processekonomiska skäl även när det gäller unga misstänkta. Om förundersökningen är slutförd kan istället åtalsunderlåtelse enligt RB beslutas om det finns förutsättningar för det.

1.4.3 Undantag 3: 20 kap. 7 § första stycket 4 RB (vårdfallet)

Förundersökningsbegränsning enligt RB kan meddelas om den unge får psykiatrisk vård eller omsorgsinsatser.

Förundersökningsbegränsning kan också meddelas med stöd av 20 kap. 7 § första stycket 4 jämförd med 23 kap. 4 a § RB om psykiatrisk vård eller insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade kommer till stånd för den unge. Att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse inte får åsidosättas innebär bl.a. att enbart de misstänkta vars psykiska tillstånd gör det motiverat att de undgår rättegång och brottspåföljd ska få åtalsunderlåtelse med stöd av denna bestämmelse. Bedömningen måste ske utifrån det enskilda fallet och stor hänsyn bör tas till hur allvarligt den unges psykiska tillstånd är. Kan åtalsunderlåtelse meddelas med stöd av 20 kap. 7 § första stycket 4 RB får även reglerna om förundersökningsbegränsning tillämpas.

2 Handläggning efter beslut om straffvarning

I detta kapitel ges vägledning kring hur den unge bör underrättas om ett beslut om straffvarning och vid vilka situationer ett sådant beslut bör återkallas.

2.1 Underrättelse om beslutet

Underrättelse om straffvarning bör som huvudregel ske vid ett personligt möte men kan i undantagsfall ske via videolänk eller ges skriftligen. Att brottet är mycket lindrigt kan inte motivera en skriftlig underrättelse.

I 18–20 § LUL stadgas att den unge ska underrättas om ett beslut om straffvarning vid ett personligt möte om ett sådant kan genomföras.¹⁴ Mötet ska ske inom två veckor efter att beslut fattats, om det inte är uppenbart att så inte kan ske. Vårdnadshavare ska kallas till mötet och företrädare för socialtjänsten bör ges tillfälle att närvara. Vid underrättelse om straffvarning i vårdfallen är det särskilt angeläget att företrädare för socialtjänsten närvarar vid mötet, t.ex. för att kunna svara på frågor om den planerade vårdinsatsen. Det är ofta värdefullt att vårdnadshavare och företrädare för socialtjänsten närvarar personligen men det finns inte något hinder mot att de närvarar via telefon.

Underrättelsen bör i första hand ske vid ett fysiskt möte i ett för ändamålet lämpligt rum på åklagarkammaren. I undantagsfall kan underrättelsen, om så krävs p.g.a. betydande logistiska svårigheter, även ske via videolänk eller videosamtal från t.ex. en polisstation, en domstol, socialtjänstens lokaler, ett s.k. § 12-hem eller annan institution. Ett sådant arrangemang kräver dock bistånd från annan myndighet för t.ex. tillgång till lokal, uppkoppling och hantering av det underrättelsesdokument som ska undertecknas och skickas tillbaka till åklagarkammaren för diarieföring.

Utrymmet för att underlåta personligt möte är mycket litet. Åklagaren ska underrätta den unge om beslutet vid ett möte även vid mycket lindriga brott.¹⁵ Underrättelse om beslutet får ges skriftligen endast i fall då personligt möte inte kan ske, t.ex. om den unge av någon anledning inte kan medverka vid mötet.¹⁶ Om det finns förutsättningar för skriftlig underrättelse finns det inte något som hindrar att underrättelse även sker per telefon.

2.2 Mötet med den unge

Vid mötet med den unge ska skälen till och innebörden av beslutet om straffvarning utvecklas. Åklagaren bör förvissa sig om att den unge förstått innebörden och konsekvensen av beslutet.

Vid det personliga mötet mellan den unge och åklagaren ska den unge underrättas om beslutet muntligen. Beslutet ska även presenteras för den unge i skriftlig form. Mötet ska ges sådan form och innehåll att det för den unge framgår att straffvarningen är en allvarligt menad varning från samhällets sida. Vid mötet ska skälen till och innebörden av beslutet utvecklas närmare.

¹⁴ Det gäller enligt 20 § LUL också i tillämpliga delar beslut om åtalsunderlåtelse enligt RB.

¹⁵ Som exempel kan nämnas ringa stöld då värdet på det tillgripna understiger 60 kr. Om värdet på det tillgripna understiger 20 kronor blir dock inte straffvarning enligt LUL aktuellt, se vidare i [avsnitt 1.4](#).

¹⁶ Se prop. 1994/95:12 s. 81.

Betydelsen av skötsamhetskravet i 22 § första stycket LUL ska gås igenom och vilka konsekvenser ett återfall i brott eller annan misskötsamhet kan medföra ska beskrivas. I skötsamhetskravet ligger främst att den unge ska avhålla sig från fortsatt brottslighet. Det är emellertid också väsentligt att åklagaren framhåller betydelsen av att den unge t.ex. fullföljer en påbörjad utbildning, sköter sitt arbete, genomgår en överenskommen behandlingsplan eller avhåller sig från drogmissbruk. Det bör klart markeras för den unge att skötsamhetskravet är något som är knutet till beslutet om straffvarning.

Det är också lämpligt att den unge berättar om sin syn på brottet och vad som föranlett detta samt hur den unge tänkt sig att iakttä skötsamhetskravet. Det är viktigt att åklagaren förvissar sig om att den unge förstätt innebörden och konsekvenserna av meddelad straffvarning.

2.3 Återkallelse av beslut om straffvarning

Om den unge uteblir från mötet med åklagaren vid två tillfällen bör beslutet om straffvarning återkallas. Återfall i brott innebär inte automatiskt att ett straffvarningsbeslut ska återkallas. Ändrade förutsättningar kan leda till att beslut om straffvarning bör återkallas.

I 22 § andra stycket LUL behandlas återkallelse av straffvarning, som får ske om särskilda omständigheter föranleder det.

Om den unge uteblir från ett personligt möte med åklagaren enligt 18 § LUL bör den unge kallas på nytt och informeras om vikten av att närvara vid mötet samt att åklagaren annars kan återkalla beslutet om straffvarning och istället väcka åtal.¹⁷ Om den unge uteblir även från det andra mötestillfället och saknar godtagbara skäl till detta bör beslutet om straffvarning återkallas.

Att det i 22 § andra stycket LUL anges att det särskilt ska beaktas om den unge har återfallit i brott inom sex månader från beslutet om straffvarning, innebär inte att även senare återfall inte ska beaktas. För att ett beslut om straffvarning ska få återkallas krävs inte att det nya brottet är av mer allvarlig art. Det bör dock förutsättas att brottet inte är alltför lindrigt och att det är av liknande slag som det tidigare. Återfall i brott innebär alltså inte automatiskt att ett straffvarningsbeslut ska återkallas. Om de sociala myndigheterna ingriper med tillräckliga åtgärder bör ny brottslighet i allmänhet inte leda till att beslutet om straffvarning återkallas.

I de fall återkallelse sker p.g.a. återfall i brott, uppställs inte något absolut krav på att åtal ska väckas. I vissa fall kan det vara tillräckligt att strafföreläggande utfärdas för det gamla brottet. Möjlighet finns också att låta straffvarningen bestå och utfärda strafföreläggande eller väcka åtal enbart för det nya brottet. Det viktigaste är att den nya brottsligheten föranleder en markerad reaktion från samhällets sida.

Om åklagaren vid sitt beslut om straffvarning utgick från förutsättningar som inte uppfylls kan sådana särskilda omständigheter föreligga att beslutet bör återkallas. Har åklagaren vid beslut om straffvarning förutsatt att socialnämnden vidtar åtgärd ska denne ta reda på om åtgärden kommer till stånd. Vidtar nämnden inte åtgärden ska åklagaren anmäla detta till Inspektionen för vård och omsorg.¹⁸

¹⁷ Se prop. 1994/95:12 s. 81.

¹⁸ Se 3 § förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

3 Frihetsberövande av unga misstänkta

I detta kapitel regleras handläggningen av frågor som rör frihetsberövanden av unga misstänkta. Riktlinjerna innebär sammanfattningsvis följande:

- Om straffmättningsvärdet ligger på *bötesnivå* finns ett *absolut hinder* mot häktning och anhållande med stöd av 24 kap. 1 § RB (se [avsnitt 3.1](#)).
- Det krävs synnerliga skäl för anhållande av en ung misstänkt (se [avsnitt 3.3.1](#)).
- Bedömningen av synnerliga skäl ska göras främst utifrån straffmättningsvärdet (brottslighetens straffvärde med avdrag för s.k. ungdomsreduktion). Även styrkan i de särskilda häktningsskälen är en viktig faktor. Andra omständigheter, särskilt brottets karaktär, har också viss betydelse. Att ett frihetsberövande kan förväntas bli kort kan dock inte beaktas (se [avsnitt 3.3.2](#)).
- I [bilaga 2](#) finns en hjälptabell för att beräkna ungefärliga straffmättningsvärden.
- Anhållande enligt 24 kap. 1 § RB bör inte ske om straffmättningsvärdet inte överstiger en månads fängelse (en nedre gräns) (se [avsnitt 3.3.4](#)).
- Anhållande enligt 24 kap. 2 § RB ska ske med stor restriktivitet (se [avsnitt 3.3.3](#)).
- Anhållande är i många fall aktuellt vid brott med både ett straffvärde som uppgår till minst två års fängelse för en vuxen och ett straffmättningsvärde som uppgår till minst sex månaders fängelse (en övre nivå) (se [avsnitt 3.3.6](#)).
- Anhållande kan vara aktuellt vid brott mellan den nedre gränsen och den övre nivån om det finns starka särskilda häktningsskäl (se [avsnitt 3.3.5](#)).
- Om åklagaren på det begränsade underlag som finns vid prövning av ett gripande kan konstatera att det står klart att det saknas skäl för fortsatt frihetsberövande ska 24:8-förhör inte beordras utan gripandet ska hävas (se [avsnitt 3.4](#)).
- Häktning får pågå i en sammanhängande tid om högst tre månader fram till dess att åtal väckts. Tiden kan överskridas endast om det finns synnerliga skäl (se [avsnitt 3.5](#)).

Anhållande är ett av de tvångsmedel som åklagare disponerar som verktyg i syfte att förhindra, utreda och lagföra brott. Verktuget bör användas när det är befogat och det finns goda skäl för det. I detta kapitel ges riktlinjer om detta. Framförallt behandlas de frågor som är särskiljande för frihetsberövande av just unga misstänkta, såsom bestämmelsen om betryggande övervakning i 24 kap. 4 § första stycket RB (se avsnitt 3.2), kravet på synnerliga skäl i 23 § LUL (se avsnitt 3.3) och tidsgränsen för häktning av unga misstänkta i 24 kap. 4 a § RB och 23 a § LUL (se avsnitt 3.5). Utöver dessa särregler gäller för anhållande och häktning av unga samma krav som för vuxna, bl.a. kravet på proportionalitet. Åklagare måste vid allt beslutsfattande som rör frihetsberövanden av barn ta barnkonventionens bestämmelser i beaktande.¹⁹

¹⁹ Se lagen (2018:1197) om FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 3 om barnets bästa och artikel 37(b) om frihetsberövande av barn.

3.1 Särskilt om förbudet mot häktning och anhållande vid straffmättningsvärde på bötesnivå

Om straffmättningsvärdet ligger på *bötesnivå* finns ett *absolut hinder* mot anhållande och häktning med stöd av 24 kap. 1 § RB. Genom tillämpningen av ungdomsreduktionen gäller förbudet mot anhållande även i vissa fall då böter inte ingår i straffskalan.²⁰

Bestämmelsen i 24 kap. 1 § fjärde stycket RB om förbud mot häktning om det kan antas att påföljden kommer att bli böter är tillämplig även vid anhållande. Det får särskild betydelse vid tvångsmedel mot unga misstänkta eftersom bestämmelsen i 29 kap. 7 § brottsbalken (BrB) om s.k. ungdomsreduktion ska beaktas vid prövningen. Följden blir att unga i många fall inte får frihetsberövas med stöd av 24 kap. 1 § RB för brott som i och för sig är anhållningsgrundande och där böter inte ingår i straffskalan, eftersom straffmättningsvärdet i det enskilda fallet kan antas ligga på bötesnivå då ungdomsreduktionen beaktats (se mörkrött område i [bilaga 2](#)). Det ska särskilt påtalas att det är straffmättningsvärde på *bötesnivå* och inte böter som faktisk påföljd i det enskilda fallet, som avses. Här föreligger alltså ett *absolut hinder* mot att anhålla och det är därför nödvändigt att åklagaren gör en bedömning av straffmättningsvärdet i det enskilda fallet för att kunna ta ställning till om det finns förbud mot anhållande enligt 24 kap. 1 § RB. Det gäller t.ex. ofta vid enstaka fall av stöld.

3.2 Särskilt om bestämmelsen om betryggande övervakning

För häktning av en ung misstänkt krävs att det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas. Åklagarens skyldighet att försöka ordna betryggande övervakning uppkommer i samband med anhållande.

Åklagaren ska så snart som möjligt se till att kontakt tas med socialtjänsten för att undersöka alternativen till frihetsberövande. Åklagaren ska pröva om övervakningen är betryggande utifrån skälen för häktning. Ordnas inte betryggande övervakning bör frågan om häktning prövas av rätten om häktningsskäl finns.

Av 24 kap. 4 § RB framgår att om det p.g.a. den misstänktes ålder kan befaras att häktning skulle komma att medföra allvarligt men för den misstänkte, får häktning ske endast om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas. Den som är under 18 år antas alltid lida allvarligt men av häktning och häktning bör därför i största möjliga utsträckning undvikas. Möjligheten att ersätta häktning med annan åtgärd ska ha prövats grundligt innan en ungdom häktas. Häktning av den som är under 18 år ska således endast ske i undantagsfall. Lagstiftningen bygger på att de syften som en häktning ska tjäna kan tillgodoses genom att ungdomen omhändertas inom socialtjänsten, antingen genom beslut om ett omedelbart omhändertagande enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) eller genom en frivillig placering enligt socialtjänstlagen (2001:453).²¹

Skyldigheten att försöka ordna betryggande övervakning åligger åklagaren enligt 26 § förundersökningskungörelsen. Frågan om att ordna betryggande övervakning

²⁰ Se mörkrött område i tabell i bilaga 2.

²¹ Se prop. 1964:10 s. 163 samt bl.a. NJA 2015 s. 649, NJA 2017 s. 701, RH 2004:61 och JO-beslut den 5 april 2016 (dnr 6383-2014).

uppkommer redan i samband med ett beslut om anhållande. Denna skyldighet uppfyller åklagaren genom att så snart som möjligt efter ett beslut om anhållande se till att kontakt tas med berörd socialtjänst för att undersöka möjligheterna till omhändertagande av ungdomen. Kontakt med socialtjänsten kan antingen tas av åklagaren själv eller med polisens hjälp. Åklagaren har en skyldighet att löpande ompröva behovet av frihetsberövande. Åklagaren ska därför under frihetsberövandets gång hålla kontakt med socialtjänsten i frågan om möjligheten att ställa betryggande övervakning ändras. Alla kontakter med socialtjänsten i denna fråga ska dokumenteras antingen av åklagaren eller med polisens hjälp.

Tar socialtjänsten beslut om omedelbart omhändertagande ska åklagaren pröva om övervakningen kan anses vara betryggande, dvs. att övervakningen är så effektiv att man genom den i tillräcklig grad uppnår det syfte som häktningen skulle tillgodose.²² Möjligheten att åstadkomma betryggande övervakning med mindre ingripande åtgärder än häktning är ofta mindre när det är fråga om kollusionsfara och det finns behov av restriktioner än när häktningsskäl är flykt- eller recidivfara. Åklagaren saknar helt laglig möjlighet att ålägga en person som inte är anhållen eller häktad restriktioner och har ingen beslutanderätt över utformningen av vård som beslutats enligt LVU eller socialtjänstlagen. Detta innebär att åklagaren har att förhålla sig till formerna för den tänkta vården vid bedömningen av om den utgör en sådan betryggande övervakning att det inte finns tillräckliga skäl för häktning.

Prövningen av om det föreligger hinder mot häktning avser inte endast om betryggande övervakning *har* ordnats. För att häktning ska ske krävs att det ska vara uppenbart att sådan inte *kan* ordnas. Domstolen ska därför pröva de skäl som åberopas för att det inte finns möjlighet att anordna betryggande övervakning.²³ Samma prövning ska åklagaren göra i ett anhållningsskede. På grund av de snäva tidsfrister som gäller vid anhållande är utrymmet för åklagaren att agera dock ofta begränsat. I många fall hinner därför ett beslut om omhändertagande inte fattas innan en häktningsförhandling måste hållas. Om betryggande övervakning ordnas följer det av 28 § förundersökningskungörelsen att anhållandet ska hävas. Om socialtjänsten inte ordnar övervakning som enligt åklagaren är betryggande, och skäl i övrigt för att begära en ungdom häktad finns, bör åklagaren låta domstolen pröva frågan om häktning.

3.3 Synnerliga skäl enligt 23 § LUL

3.3.1 Det krävs synnerliga skäl för anhållande av unga

Det krävs synnerliga skäl för att anhålla en ung misstänkt. Därigenom ställs väsentligt högre krav för anhållande av en ungdom än för en vuxen.

Enligt 23 § LUL krävs synnerliga skäl för att anhålla eller häkta en ung misstänkt. Även för att anhålla en misstänkt under 18 år bör det krävas att det finns synnerliga skäl.²⁴ Det är den misstänktes ålder vid prövningen som avgör om synnerliga skäl krävs.

²² Se t.ex. NJA 2015 s. 649 punkten 14 samt NJA 2017 s. 701.

²³ Se NJA 2008 s. 81 samt NJA 2017 s. 701.

²⁴ Riksåklagaren har tidigare intagit den ståndpunkten. Se även t.ex. JO beslut den 5 april 2016 (dnr 6383-2014) s. 8, JO 1996/97 s. 56–57 och Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 4 uppl. s. 789.

Häktning av den som är under 18 år får endast ske i undantagsfall.²⁵ Kravet på synnerliga skäl medför att det för frihetsberövande av en ungdom ställs väsentligt högre krav på skälen för frihetsberövande än vad som gäller vid anhållande av en vuxen.

3.3.2 Hur ska bedömningen av synnerliga skäl göras?

Vid bedömningen av synnerliga skäl ska främst den misstänktes ålder och brottslighetens allvar beaktas. Även styrkan i de särskilda häktningsskälen är en viktig faktor. Andra omständigheter, särskilt brottets karaktär, har också viss betydelse vid prövningen av synnerliga skäl.

Att frihetsberövandet kan förväntas bli kort är inte en faktor som kan beaktas vid bedömningen av om det finns synnerliga skäl. De synnerliga skälen är dock föränderliga över tid genom att häktningsskälen snabbt kan ändras.

Frågan om vad som utgör synnerliga skäl för häktning har prövats i förhållandevis få avgöranden.²⁶ Prövningen av synnerliga skäl vid anhållande bör ske på motsvarande sätt som om beslutet, på samma underlag och utifrån samma förutsättningar, i teorin hade avsett en fråga om häktning. Frågan om det finns synnerliga skäl ska bedömas med hänsyn främst till den misstänktes ålder och brottslighetens allvar. Styrkan i de särskilda häktningsskälen är också av betydelse. Misstänkts ålder och brottslighetens allvar beaktas enklast genom att bedömningen tar sin utgångspunkt i brottslighetens straffmättningsvärde, dvs. brottslighetens straffvärde med beaktande av ungdomsreduktionen enligt 29 kap. 7 § BrB.²⁷ Ungdomsreduktionen beräknas utifrån när brottet begicks. Att det är tidpunkten då prövningen sker som avgör om det krävs synnerliga skäl medan ungdomsreduktionen istället beräknas utifrån när brottet begicks har normalt inte någon betydelse vid bedömningen av anhållningsfrågan.

Vid ett ställningstagande om anhållande har åklagaren ofta ett begränsat underlag att grunda sitt beslut på. Det är därför naturligt att den bedömning av straffvärde och straffmättningsvärde som måste göras vid prövningen av synnerliga skäl blir en ungefärlig uppskattning baserad på det underlag som åklagaren har vid beslutstillfället.

Andra omständigheter än de nämnda, t.ex. brottslighetens karaktär och vilken annan påföljd än böter som kan bli aktuell, har också viss betydelse vid prövningen av synnerliga skäl när den nedre gränsen i [avsnitt 3.3.4](#) har passerats. Detta gäller dock endast i den mån omständigheterna inte redan har beaktats vid bedömningen av straffvärdet eller styrkan i de särskilda häktningsskälen. Som exempel kan nämnas att allvarligheten hos vålds- och sexualbrott kan beaktas om hänsyn inte tagits till detta vid straffvärdebedömningen. Vid prövningen har dock brottslighetens karaktär, bl.a. dess art, inte lika stor betydelse som brottslighetens straffvärde. Om det är fråga om återfall i brott beaktas det i princip tillräckligt vid bedömningen av recidivfaran.

²⁵ Se prop. 1964:10 s. 163.

²⁶ Se NJA 1985 s. 56, Hovrätten för nedre Norrlands beslut den 2 oktober 2013 i mål Ö 1060-13, RH 2004:6 och RH 1981:37, NJA 2015 s. 649 samt NJA 2017 s. 701. I de båda sistnämnda rättsfallen har HD uttalat sig om hur prövningen av synnerliga skäl ska göras. Rörande den frågan se också JO beslut den 5 april 2016 (dnr 6383-2014).

²⁷ För beräkningsmodell och ungefärliga straffmättningsvärden för olika åldrar, se tabell i [bilaga 2](#). Vid flerfaldig brottslighet ska utgångspunkt tas i det samlade straffvärdet/straffmättningsvärdet.

Det faktum att frihetsberövandet kan väntas bli kort är inte en omständighet som i sig ska vägas in i bedömningen av synnerliga skäl.²⁸ Gränsen för vad som utgör synnerliga skäl kan därför inte sättas lägre för att det kan förutses endast bli ett kortare anhållande. Det ska dock framhållas att de synnerliga skälen är föränderliga över tid genom att häktningsskäl snabbt kan ändras, främst vid kollusionsfara men också vid akut recidivfara. En kollusionsfara som i ett anhållningsskede är så stark att synnerliga skäl för häktning finns kan, genom att utredningsåtgärder vidtas, förändras så att anhållningsbeslutet bör hävas och häktning därför aldrig blir aktuellt. Om ungdomen har varit häktad en tid påverkar tiden i sig proportionalitetsbedömningen och därmed om det finns synnerliga skäl för fortsatt frihetsberövande.²⁹

3.3.3 Unga bör endast undantagsvis anhållas med stöd av 24 kap. 2 § RB

Bestämmelsen i 24 kap. 2 § RB (okänd identitet och/eller kvalificerad flykttfara) ska tillämpas på unga misstänkta med stor restriktivitet och endast vid straffmättningsvärden på minst de högre dagsbotsnivåerna och däröver.

Lagstiftaren har genom 24 kap. 2 § RB möjliggjort häktning (och anhållande) oavsett brottets beskaffenhet i de situationer då misstänkts identitet är okänd eller då s.k. kvalificerad flykttfara föreligger. Bestämmelsen är till sin ordalydelse tillämplig även på unga misstänkta men med hänsyn främst till kravet på synnerliga skäl är utrymmet för att tillämpa bestämmelsen på denna kategori misstänkta ytterst begränsat och bestämmelsen bör därför tillämpas med stor restriktivitet och endast vid straffmättningsvärden som når upp till de högre dagsbotsnivåerna och däröver.³⁰ Så kan t.ex. vara fallet då en ung misstänkt vars identitet är okänd är misstänkt för en misshandel med straffvärde för en vuxen på 2–3 månader, men där straffmättningsvärdet för en ungdom alltså skulle ligga kring 140 dagsböter och ett anhållande med stöd av 24 kap. 1 § RB alltså är uteslutet p.g.a. förbudet mot att anhålla om straffmättningsvärdet ligger på bötesnivå.

Behovet av ett anhållande måste givetvis noga övervägas i varje enskilt fall. Ett anhållande kan i vissa fall vara motiverat t.ex. för att kunna vidta de utredningsåtgärder som krävs för att försöka fastställa identiteten. Efter att utredningsåtgärder har vidtagits finns det ofta inte längre tillräckliga skäl för ett fortsatt frihetsberövande.

3.3.4 När synnerliga skäl i princip inte finns – En nedre gräns

För synnerliga skäl krävs i princip att det är fråga om brottslighet där straffmättningsvärdet överstiger en månads fängelse. Under denna gräns bör anhållande enligt 24 kap. 1 § RB inte ske.

För att det överhuvudtaget ska vara möjligt att nå upp till synnerliga skäl för anhållande och häktning med stöd av 24 kap. 1 § RB bör det i princip vara fråga om brottslighet där straffmättningsvärdet överstiger en månads fängelse. Under denna gräns kan synnerliga skäl i princip inte finnas och ett anhållande bör då inte ske.³¹ Exempel

²⁸ I rättsfallet NJA 2015 s. 649 uttalar HD att särskild hänsyn normalt inte ska tas till om det återstår kort tid till huvudförhandling.

²⁹ Se t.ex. NJA 1985 s. 56 och Hovrätten för Nedre Norrland, beslut den 2 oktober 2013 i mål Ö 1060-13.

³⁰ Se mörkrött och ljusrött område i tabell i [bilaga 2](#).

³¹ Se ljusrött område i tabell i [bilaga 2](#).

på sådana brottstyper då straffmättningsvärdet i många fall inte når upp till angiven nivå och anhållande därför inte bör ske är stöld, bedrägeri, brukande av falsk urkund, hot och våld mot tjänsteman, olaga hot, häleri, misshandel av normalgraden och ofredande.

3.3.5 När synnerliga skäl i vissa fall kan finnas – En mellannivå

Vid brottslighet över en månads straffmättningsvärde, kan skäl för anhållande finnas om *starka* särskilda häktningsskäl finns. Häktningsskälens styrka ska vägas mot straffmättningsvärdet och övriga omständigheter i det enskilda fallet.

Ett anhållande bör ske om det finns goda skäl för att frihetsberöva den misstänkte för att förhindra, utreda eller lagföra brott. För brottslighet som når över den nedre gränsen på en månads straffmättningsvärde (se [avsnitt 3.3.4](#)) blir frågan om synnerliga skäl för anhållande beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. I [avsnitt 3.3.6](#) behandlas allvarligare brott där det i många fall finns skäl för anhållande.

För brottslighet på denna mellannivå³² blir synnerliga skäl i hög grad beroende av brottslighetens allvar och hur starka de särskilda häktningsskälen är. Ju lägre straffmättningsvärdet är, desto högre styrka på de särskilda häktningsskälen krävs för att ett anhållande ska vara motiverat. Eftersom straffmättningsvärdet beräknas med hänsyn till den misstänktes ålder kommer straffmättningsvärdet för ett visst specifikt brott att bli lägre för en 15-åring än för en 17-åring. Det innebär att det krävs starkare häktningsskäl för att det ska finnas synnerliga skäl att anhålla en 15-åring än för att anhålla en 17-åring som är misstänkt för samma brott. Vid straffmättningsvärden nära den nedre nivån då anhållande inte bör ske (se [avsnitt 3.3.4](#)) krävs mycket starka särskilda häktningsskäl för att synnerliga skäl ska finnas. Ofta krävs också andra faktorer som gör brottsligheten allvarlig. Exempelvis kan synnerliga skäl finnas vid vålds- och sexualbrott med hänsyn till brottslighetens karaktär medan det inte finns synnerliga skäl vid tillgreppsbrott. Ju närmre den övre nivån i [avsnitt 3.3.6](#) nedan som brottsligheten ligger, desto lägre krav ställs på de särskilda häktningsskälens styrka.

3.3.6 När synnerliga skäl ofta kan finnas – En övre nivå

Vid brottslighet med *både* ett straffvärde som uppgår till *minst två års fängelse* för en vuxen och ett straffmättningsvärde som uppgår till *minst sex månaders fängelse* med beaktande av ungdomsreduktionen finns dock i många fall synnerliga skäl för anhållande om något av de särskilda häktningsskälen föreligger.

Även om den s.k. tvåårsregeln i 24 kap. 1 § andra stycket RB i och för sig är tillämplig även på unga misstänkta, så kan bestämmelsen inte tillämpas enligt sin ordalydelse när det gäller denna kategori misstänkta eftersom bestämmelserna om ungdomsreduktion och kravet på synnerliga skäl också ska tillämpas.

Det är viktigt att åklagare verkar för att förhindra brott och tillvaratar utrednings- och lagföringsintresset och därmed använder de tvångsmedel som lagstiftaren gett när det finns goda skäl för det. Sådana goda skäl finns många gånger vid allvarlig brottslighet. För att nå upp till denna övre nivå, då det i många fall finns synnerliga skäl för anhållande, krävs att brottsligheten har ett straffvärde som för en vuxen

³² Se gult område i tabell i [bilaga 2](#).

person når upp till minst två års fängelse. Därutöver krävs att brottslighetens straffmättningsvärde, med beaktande av den misstänktes ålder, uppgår till minst sex månaders fängelse.³³ Ett anhållande förutsätter dock också att i vart fall något av de särskilda häktningsskälerna finns. Även vid denna typ av brottslighet ska åklagaren göra en noggrann bedömning av behovet av anhållande i varje enskilt fall.³⁴

3.4 Särskilt om prövning av gripande och beordrande av 24:8-förhör

Om åklagaren på det begränsade underlag som finns vid prövning av ett gripande kan konstatera att det står klart att det saknas skäl för fortsatt frihetsberövande ska 24:8-förhör inte beordras. Gripandet ska istället hävas.

När en ung misstänkt gripits anmäler polisen i princip alltid gripandet till åklagaren så snart som möjligt och innan ett förhör enligt 24 kap. 8 § RB har hållits (24:8-förhör).³⁵ Åklagare har en viktig kontrollfunktion över gripanden som anmäls. När ett gripande anmäls ska åklagaren pröva om det finns skäl för ett fortsatt frihetsberövande. Ett 24:8-förhör ska beordras om inte gripandet hävs.

Om åklagaren på det begränsade underlag som finns då gripandet anmäls kan konstatera att det står klart att det saknas skäl för fortsatt frihetsberövande ska 24:8-förhör inte beordras. Gripandet ska då omedelbart hävas. Så kan t.ex. vara fallet om gripandet som anmäls avser en identifierad ungdom som är misstänkt för en butiksstöld med straffvärde för en vuxen på en månads fängelse. Redan på den information som polisen lämnar i samband med gripandet torde det då kunna konstateras att straffmättningsvärdet i det aktuella fallet ligger på bötesnivå, att skäl för frihetsberövande enligt 24 kap. 2 § RB inte finns och att ett anhållande kan därmed aldrig bli aktuellt.

I andra fall finns det vanligtvis skäl att beordra 24:8-förhör när ett gripande anmäls. Ofta finns det skäl att höra ungdomen för att få ytterligare uppgifter om brottet, de särskilda häktningsskälerna och ungdomens personliga omständigheter för att kunna ta ställning till behovet av ett fortsatt frihetsberövande. Vid bedömningen av om 24:8-förhör ska beordras ska det beaktas att det enligt [avsnitt 4.7](#) inte finns något utrymme att hålla förhör i sak med en frihetsberövad ungdom utan en försvarare närvarande, vilket främst under jourtid kan medföra att det kan dra ut på tiden innan ett förhör i sak kan hållas. Se dock [avsnitt 4.3](#) om framställan till rätten om offentlig försvarare under kvällstid.

I sammanhanget bör också noteras regeln i 6 a § LUL om att den som inte fyllt 18 år och som är gripen eller anhållen får förvaras i polisarrest endast om det är absolut nödvändigt. Frågan om placeringen av en frihetsberövad är en verkställighetsfråga. Det är i praktiken polisen som ska bedöma om det finns skäl att hålla barn i förvar i polisarrest³⁶ Åklagare bör därför avstå från att ge polisen anvisningar i saken.

³³ Se grönt område i tabell i bilaga 2.

³⁴ Se t.ex. RH 1981:37 där synnerliga skäl för häktning av 16-åring misstänkt för dråp inte förelåg.

³⁵ JO har i flera avgöranden uttalat att frågan om en ungdom ska vara frihetsberövad är en sådan sak som många gånger kan vara tveksam eller svår att bedöma och att polisen därför bör anmäla gripandet till åklagare innan ett 24:8-förhör har hållits. Se JO-beslut den 5 april 2016 (dnr 6383-2014) och JO-beslut den 9 april 2010 (dnr 3741-2008). Se även [avsnitt 4.2](#).

³⁶ Se prop. 2019/20:129 s. 46.

3.5 Om hur länge unga kan vara häktade

En ungdom får vara häktad i en sammanhängande tid om högst tre månader fram till dess att åtal väckts. Tiden kan överskridas endast om det finns synnerliga skäl, vilket kan finnas bl.a. om brottsligheten har ett mycket högt straffvärde och brottet är särskilt svårutrett.

I kapitel 8 i Riktlinjer gällande restriktioner och långa häktningstider (RåR 2015:1) finns riktlinjer om hanteringen av frågor kring tidsfristen som gäller för häktade. Det följande gäller utöver det som framgår där.

Enligt 24 kap. 4 a § RB och 23 a § LUL får en misstänkt som inte fyllt 18 år när häktningsbeslutet verkställs vara häktad i en sammanhängande tid om högst tre månader fram till dess att åtal har väckts. Det innebär att en person som häktas innan denne fyllt 18 får vara häktad i högst tre månader, även om denne under den tiden blir 18 år. Om det finns synnerliga skäl får rätten på begäran av åklagaren besluta att tiden får överskridas.

Prövningen av vad som utgör synnerliga skäl måste göras utifrån förhållandena i det enskilda fallet, men möjligheten till längre häktning än den uppsatta tidsgränsen ska tillämpas restriktivt. Typiskt sett fordras ett mycket högt straffvärde och att brottet är särskilt svårutrett. Det senare kan t.ex. vara att brottet har internationella kopplingar eller att brottet utgör en del av organiserad eller gängrelaterad brottslighet. Under häktningstiden tillkommande brottsmisstankar som är allvarliga eller svårutredda och även den misstänktes egna agerande kan beaktas vid bedömningen av synnerliga skäl. En helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet måste göras där styrkan i de särskilda häktningsskälen ska beaktas.³⁷

En framställan om att en ungdom ska vara häktad längre än tre månader ska ha kommit in till rätten senast klockan elva dagen före tremånadersfristen löper ut. Om framställan bifalls finns ingen uttrycklig borte gräns angiven för hur länge personen kan vara häktad. Tillämpningen ska emellertid ske restriktivt och kraven på att häktning ska vara proportionerlig och att utredningen bedrivs så skyndsamt som möjligt gäller även om synnerliga skäl föreligger.³⁸

³⁷ Prop. 2019/20:129 s. 22 ff. och Justitiekommitténs betänkande 2020/21:JuU43 Effektivare hantering av häktningar och minskad isolering s. 22 f.

³⁸ Prop. 2019/20:129 s. 24 f.

4 Unga misstänkta rätt till försvarare

I detta kapitel regleras ungas rätt till försvarare vid alla utredningar. Även joursituationer omfattas av riktlinjerna. Riktlinjerna gäller även åklagares handläggning av ärenden där Polismyndigheten har varit förundersökningsledare.³⁹ Riktlinjerna gäller såväl förundersökningar som utredningar enligt 23 kap. 22 § rättegångsbalken. Riktlinjerna innebär sammanfattningsvis följande:

- Utgångspunkten är att en ung misstänkt ska ha biträde av en försvarare vid alla utredningar (se [avsnitt 4.4](#)).
- Detta gäller oavsett inställningen till försvararfrågan (se [avsnitt 4.2](#)).
- Vid förseelser och vissa lindriga brott är det dock normalt uppenbart att den unge saknar behov av försvarare (se [avsnitt 4.5](#)).
- Försvarare ska i nästan alla fall vara närvarande vid förhör i sak med den unge (se [avsnitt 4.6–4.8](#)).

4.1 Regler om ungas rätt till försvarare

4.1.1 Reglerna i LUL m.m.

Enligt 24 § LUL ska offentlig försvarare alltid förordnas såvida det inte är uppenbart att den unge saknar behov av försvarare. När en offentlig försvarare ska förordnas ska undersökningsledaren anmäla detta till rätten.

Bestämmelsen har sin bakgrund bl.a. i FN:s konvention om barnens rättigheter (Barnkonventionen). En av de garantier som räknas upp i konventionen är att barn snarast ska få juridiskt biträde eller annan lämplig hjälp vid förberedelse och framläggande av sitt försvar.⁴⁰

Enligt 12 § förundersökningskungörelsen (1947:948) ska den som underrättas om att han eller hon är skäligen misstänkt för ett brott samtidigt informeras om sin rätt att redan under förundersökningen anlita biträde av försvarare och om att offentlig försvarare under vissa förutsättningar kan förordnas. Den misstänkte ska också bl.a. underrättas om sin rätt att inte behöva yttra sig om brottsmisstanken.

4.1.2 Rätten till försvarare enligt Europakonventionen

Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) gäller som lag i Sverige. Rätten till försvarare är angiven i artikel 6.3 c) där det framgår att den som anklagats för brott har rätt att försvara sig genom rättegångsbiträde som han eller hon själv utser eller, när han eller hon saknar tillräckliga medel för att betala ett rättegångsbiträde, att erhålla ett sådant utan kostnad, om rättvisans intresse så fordrar. Det finns ett flertal av-

³⁹ Det kan noteras att i ärenden där Tullverket och Kustbevakningen normalt är förundersökningsledare ska åklagare överta förundersökningsledningen när misstänkt är under 18 år, se Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (ÅFS 2013:3) om ledning av förundersökning i brottmål som även kan ledas av Tullverket och Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (ÅFS 2019:3) om ledning av förundersökning i brottmål som även kan ledas av Kustbevakningen.

⁴⁰ Se lagen (2018:1197) om FN:s konvention om barnets rättigheter, artikel 37 (d) och artikel 40 punkten 2.

göranden från den Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) där klagomålen handlat om att förhör hållits med unga misstänkta utan tillgång till försvarare.⁴¹

Huvudsyftet med att en misstänkt ska ha biträde av en försvarare tidigt i en brottsutredning är att han eller hon inte p.g.a. bristande kännedom om utredningsförfarandet och den rättsliga regleringen ska komma i underläge mot polis och åklagare. Detta kan i de flesta fall bara kompenseras genom biträde av en försvarare vars uppgift bl.a. är att säkerställa respekten för den misstänktes rätt att inte belasta sig själv.⁴² Detta gäller i särskilt hög utsträckning när den misstänkte är ung.

Europadomstolen har konstaterat att artikel 6 i Europakonventionen som regel kräver att den misstänkte ges tillgång till en försvarare redan vid det första polisförhøret om det inte kan visas att det, i ljuset av särskilda omständigheter i det enskilda fallet, finns tvingande skäl att begränsa den misstänktes rätt. Domstolen har vidare uttalat att även om det föreligger tvingande skäl för en sådan begränsning så får detta inte otillbörligt skada den misstänktes rättigheter. En oåterkallelig skada uppstår om den misstänkte, utan tillgång till försvarare, under förhör gör uttalanden som kommer att utgöra den huvudsakliga bevisningen i målet och som läggs till grund för en fällande dom.⁴³

Riksdagens ombudsmän (JO) har bedömt att Europakonventionens krav i praktiken innebär att en ung misstänkt måste ha tillgång till någon form av juridiskt biträde innan ett förhör med den unge kan hållas utan försvarare.⁴⁴

JO har med hänvisning till bl.a. Europadomstolens avgöranden i flera beslut riktat kritik mot åklagare för att ha genomfört förhör med unga misstänkta utan försvarare närvarande.⁴⁵

Av Europadomstolens praxis framgår att en misstänkt under vissa förhållanden kan avstå från sin rätt till försvarare. Domstolen har dock betonat att ett sådant avstående måste ske på ett otvetydigt sätt under rättssäkra och väl dokumenterade former och det får inte strida mot något väsentligt allmänt intresse.⁴⁶ Ett avstående från rätten till försvarare måste vara frivilligt. Det förutsätter att den misstänkte har fått tydlig och tillräcklig information på ett enkelt och begripligt språk om innebörden av rättigheten och de eventuella konsekvenserna av att avstå från den.⁴⁷

---

⁴¹ Se t.ex. Salduz mot Turkiet (dom den 27 november 2008, no. 36391/02) samt Panovits mot Cypern (dom den 11 december 2008, no. 4268/04).

⁴² Salduz mot Turkiet (dom den 27 november 2008, no. 36391/02).

⁴³ Yoldas mot Turkiet (dom den 23 februari 2010, no. 27503/04).

⁴⁴ JO 2012/13 s. 106.

⁴⁵ Se t.ex. JO 2011/12 s. 77, JO 2012/13 s. 106 samt beslut den 26 april 2013 (dnr 3019-2012).

⁴⁶ Panovits mot Cypern (dom den 11 december 2008, no. 4268/04 § 68).

⁴⁷ Yoldas mot Turkiet (dom den 23 februari 2010 no. 27503/04) samt Panovits mot Cypern. Se även artikel 9 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU samt Ds 2015:7 Rätten till försvarare, m.m. s. 71.

Med hänsyn till Europakonventionens krav är utrymmet ytterst begränsat för en ung misstänkt och dennes vårdnadshavare att förfoga över frågan om försvarare bör förordnas för den unge. Åklagare ska därför alltid göra en självständig och objektiv bedömning av behovet av en försvarare oavsett den misstänktes eller dennes vårdnadshavares inställning till försvararfrågan.

4.2 Allmänt om åklagarens skyldighet att självständigt bedöma behovet av försvarare, ge tydliga direktiv och göra framställan till rätten

Om den unge misstänkte eller dennes vårdnadshavare begär att en offentlig försvarare ska förordnas ska åklagaren utan dröjsmål göra en framställan till rätten om detta.

Åklagaren ska, oavsett den unges och dennes vårdnadshavares inställning till försvararfrågan, utan undantag begära hos rätten att en offentlig försvarare ska förordnas om den unge misstänkte enligt dessa riktlinjer bör ha biträde av en försvarare.

Om den unge är frihetsberövad, se särskilt [avsnitt 4.3](#) och [4.7](#).

För det fall den unge biträds av en privat försvarare som är advokat får det anses uppenbart att den unge saknar behov av en offentlig försvarare.

Det är åklagarens ansvar att lämna de direktiv som krävs med hänsyn till behovet av försvarare.

När en offentlig försvarare ska förordnas för en ung misstänkt ska undersökningsledaren enligt 24 § LUL anmäla det hos rätten. En sådan framställan ska göras utan dröjsmål.⁴⁸ Det är tillräckligt att antingen den unge eller dennes vårdnadshavare begär att försvarare ska förordnas för att åklagaren ska vara skyldig att göra en framställan till rätten. Framställan ska göras oavsett vilken bedömning åklagaren gör av behovet av försvarare.

Enligt 21 kap. 3 § rättegångsbalken är det i första hand den unges vårdnadshavare som ska tillfrågas om valet av försvarare. I andra hand ska den unge tillfrågas. Det ska således alltid klarläggas om det finns önskemål om att en offentlig försvarare ska förordnas och i så fall vem som önskas som försvarare. Om det råder olika uppfattningar mellan den unge och dennes vårdnadshavare i försvararfrågan bör åklagaren, med hänsyn till barnkonventionens artikel 12 om respekt för barnets åsikter, framföra båda önskemålen till domstolen.

Mot bakgrund av de krav som ställs i LUL samt i Europadomstolens praxis (se avsnitt 4.1) ska åklagaren, oavsett den unges och dennes vårdnadshavares inställning till försvararfrågan, alltid begära att en offentlig försvarare förordnas om den unge enligt dessa riktlinjer bör ha biträde av en försvarare.

Från detta kan dock undantag göras i vissa fall när den unge biträds av en privat försvarare. För det fall den unge biträds av en advokat får det anses uppenbart att den unge saknar behov av en offentlig försvarare. Det kan dock inte anses vara fallet om den unge biträds av en annan person som privat försvarare. I dessa fall bör åklagaren således begära hos rätten att en offentlig försvarare förordnas för den unge.

⁴⁸ Se t.ex. JO beslut den 30 november 2012 (dnr 3577-2011) samt beslut den 4 december 2009 (dnr 4498-2009).

Om domstol avslår en begäran om förordnande av offentlig försvarare får åklagaren anses ha uppfyllt sina skyldigheter att ta tillvara den unges rätt till försvarare.

Det är åklagares ansvar att lämna de direktiv som krävs med hänsyn till behovet av försvarare. När en ung misstänkt är frihetsberövad är det särskilt angeläget att åklagaren är tydlig i sina direktiv och förklarar att endast ett delgivningsförhör ska hållas oavsett om den unge vill förklara sig eller berätta om händelsen (se [avsnitt 4.8](#)). Sådana direktiv bör lämnas t.ex. i samband med att gripande anmäls samt vid beslut om hämtning till förhör eller anhållande i frånvaro. Frågan om behovet av försvarare bör således ingå som en del i planeringen inför verkställandet av det aktuella beslutet.

Det förekommer att en misstänkt lämnar uppgifter som har betydelse för utredningen efter ett förhör har avbrutits och inga ytterligare frågor ställts till den misstänkte. På förfrågan till åklagare om hur detta ska hanteras bör åklagare i sina direktiv ge anvisningar om att uppgifterna inte ska antecknas i förhöret utan kan dokumenteras genom anteckningar i en promemoria som bifogas förundersökningsprotokollet.⁴⁹ Denna möjlighet att dokumentera uppgifter får givetvis inte användas som ett sätt att kringgå reglerna om rätten till försvarare vilket innebär ett krav på att misstänkt redan när ett delgivningsförhör inleds (se [avsnitt 4.7](#)) eller ett sakförhör avbryts (se [avsnitt 4.9](#)) ska få tydlig information om varför ytterligare frågor inte kan ställas.

4.3 Framställan till rätten om offentlig försvarare under kvällstid

Under kvällstid ska en framställan om offentlig försvarare göras till domstolens s.k. kvällsberedskap när en ung misstänkt är gripen eller ett anhållningsbeslut i frånvaro har verkställts, om det kan leda till att ett förhör i sak med den unge snabbare kan genomföras än om framställan ges in till ordinarie tingsrätt eller helgberedskap.

Tingsrätterna har s.k. kvällsberedskap kl. 17–24 för att pröva frågor om offentlig försvarare för misstänkta som är gripna eller anhållna där det finns ett särskilt brådskande behov av försvarare.⁵⁰ Ärenden med frihetsberövade misstänkta under 18 år är alltid särskilt brådskande. Åklagaren ska därför göra en framställan om offentlig försvarare till kvällsberedskapen när en ung misstänkt gripits eller ett anhållningsbeslut i frånvaro verkställts om det kan leda till att ett förhör i sak med den unge snabbare kan genomföras än om framställan ges in till ordinarie tingsrätt eller helgberedskap. Detsamma bör gälla när ett anhållningsbeslut har fattats utan att förhör i sak har skett.⁵¹

Åklagaren kan grunda sin bedömning av om förhör i sak snabbare kan genomföras på vad som kommer fram vid den första kontakten med polisen. En framställan ska göras till kvällsberedskapen om uppgifterna från polisen inte talar mot att ett förhör i sak snabbare kan genomföras. Om åklagaren avstår från att göra en framställan till kvällsberedskapen bör det dokumenteras. I sådana fall ska framställan i stället göras till ordinarie tingsrätt eller helgberedskap.

⁴⁹ Se JO 2012/13 s. 106.

⁵⁰ Se förordningen om ändring i förordningen (1988:31) om tingsrätternas beredskap för prövning av häktningsfrågor m.m. och Domstolsverkets föreskrifter (DVFS 2020:2) och allmänna råd (DVFS 2020:3).

⁵¹ Kvällsberedskapen hanterar dock inte försvararförordnanden i andra fall, t.ex. då en ung misstänkt har hämtats till förhör, eller förordnanden om juridiskt biträde för en misstänkt under 15 år, målsägandebiträde eller särskild företrädare för barn.

4.4 När ska en försvarare biträda den unge under utredningen?

En offentlig försvarare ska som huvudregel biträda den unge misstänkte i alla utredningar. Endast i de fall som framgår av [avsnitt 4.5](#) och [4.8](#) kan undantag ske från detta.

Huvudregeln är att en ung misstänkt ska biträdas av försvarare vid alla utredningar. För att en försvarare inte ska förordnas krävs det att det är uppenbart att den unge saknar behov av försvarare. Är den unge frihetsberövad är det aldrig uppenbart att behov av försvarare saknas. Detsamma gäller om utredningen rör ett brott med mer än sex månaders fängelse i straffskalan. Vid förseelser och vissa lindrigare brott kan det vara uppenbart att den unge saknar behov av försvarare. Det framgår av [avsnitt 4.4](#) i vilka fall det kan anses vara fallet. Uppräkningen är uttömmande. I [avsnitt 4.7](#) finns dessutom undantag för extraordinära fall.

4.5 När är det uppenbart att det saknas behov av försvarare under utredningen?

Vid utredningar av förseelser med endast penningböter i straffskalan och brott där straffvärdet i det enskilda fallet inte kan förväntas överstiga penningböter är det i princip alltid uppenbart att den unge misstänkte saknar behov av försvarare.

Om inte den unge p.g.a. särskilda omständigheter eller personliga förhållanden har behov av försvarare behöver den unge inte biträdas av en försvarare vid utredningar rörande ringa stöld, vissa fall av missbruk av urkund, vissa fall av olovlig körning, lindriga fall av ringa narkotikabrott och ringa narkotikasmuggling samt brott mot knivlagen.

4.5.1 Förseelser

Vid utredning som rör förseelser med endast penningböter i straffskalan är det i princip alltid uppenbart att den unge misstänkte saknar behov av försvarare.⁵²

4.5.2 Brott där straffvärdet inte kan förväntas överstiga penningböter

Vid utredning av brott där straffvärdet i det enskilda fallet inte kan förväntas överstiga penningböter är det i princip alltid uppenbart att den unge saknar behov av försvarare. För att man ska kunna förvänta att straffvärdet inte överstiger penningböter bör detta följa av rekommendationer utfärdade vid Åklagarmyndigheten eller av stabil domstolspraxis.⁵³

⁵² Jfr prop. 2000/01:56 s. 25 och s. 33.

⁵³ Av RättsPM 2012:7 Strafföreläggande i bötesmål – en sammanställning av tillämpade påföljder framgår att exempel på sådana brott är vissa fall av olaga intrång enligt 4 kap. 6 § andra stycket brottsbalken, lindriga fall av ringa skadegörelse enligt 12 kap. 2 § brottsbalken samt ringa bedrägeri enligt 9 kap. 2 § första stycket brottsbalken där värdet på det tillägnade uppgår till högst 60 kr.

4.5.3 Vissa brott

Ringa stöld

Det är normalt uppenbart att den unge saknar behov av försvarare vid utredning av ringa stöld enligt 8 kap. 2 § brottsbalken. Det gäller även om det tillgripna har ett så högt värde att gärningen är nära att bedömas som stöld.

Missbruk av urkund

Normalt är det uppenbart att den unge saknar behov av försvarare vid utredning av missbruk av urkund enligt 15 kap. 12 § brottsbalken bestående i att den unge lånat en legitimationshandling för att komma in på nöjeslokal där åldersgräns gäller.

Olovlig körning och olovlig körning, grovt brott

Vid utredning av olovlig körning samt olovlig körning, grovt brott, enligt 3 § första stycket lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott är det normalt uppenbart att den unge saknar behov av försvarare. Behov av försvarare finns dock i utredningar där fordonet ändrats (trimmats) så att annan behörighet krävs för att föra fordonet.

Ringa narkotikabrott och ringa narkotikasmuggling

Det är normalt uppenbart att den unge saknar behov av försvarare vid utredning av ringa narkotikabrott enligt 2 § jfr med 1 § första stycket 6 narkotikastrafflagen (1968:64). Det gäller dock endast om utredningen rör ringa narkotikabrott genom eget bruk eller innehav av narkotika för eget bruk där straffvärdet i det enskilda fallet inte kan förväntas överstiga 60 dagsböter. Det är straffvärdet innan avdrag enligt 29 kap. 7 § brottsbalken (s.k. ungdomsrabatt) som avses. För att man ska kunna förvänta att straffvärdet inte överstiger 60 dagsböter bör detta följa av rekommendationer utfärdade vid Åklagarmyndigheten eller av stabil domstolspraxis.⁵⁴ Det sagda gäller även om den påföljd som kan komma i fråga är ungdomsvård.

Vad som nu har sagts gäller även ringa narkotikasmuggling enligt 6 § andra stycket jfr med 3 § första stycket lagen (2000:1225) om straff för smuggling.

Olaga innehav av kniv och andra farliga föremål

Det är normalt uppenbart att den unge saknar behov av försvarare vid utredning av olaga innehav av kniv och andra farliga föremål enligt 1 och 4 §§ lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål.

4.5.4 Flerfaldig brottslighet

Även om utredning rör flera förseelser eller brott som tas upp i [avsnitt 4.5.1–4.5.3](#) är det normalt uppenbart att den unge saknar behov av försvarare.

---

⁵⁴ Se RättsPM 2012:7 Strafföreläggande i bötesmål – en sammanställning av tillämpade påföljder.

4.5.5 När det inte är uppenbart att den unge saknar behov av försvarare p.g.a. särskilda omständigheter eller personliga förhållanden

Det är inte vid alla utredningar rörande nämnda brott eller förseelser (se [avsnitt 4.5.1–4.5.3](#)) som det är uppenbart att en ung misstänkt saknar behov av försvarare, även om det är det normala. En helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet måste alltid göras vid prövningen av försvararbehovet. Den unge bör exempelvis ha biträde av en försvarare om utredningen är klart mer komplicerad eller omfattande än normalt. Om ett stort eller ovanligt komplicerat skadeståndsanspråk på goda grunder kan förmodas komma att riktas mot den unge bör han eller hon också ha biträde av en försvarare. Ett skadeståndsanspråk kan anses vara stort om det överstiger ett halvt prisbasbelopp.

Den unge bör vidare ha biträde av en försvarare om han eller hon har ett särskilt behov p.g.a. av psykisk ohälsa eller funktionshinder eller andra särskilda svårigheter som rör personliga förhållanden.

Vid helhetsbedömningen av försvararbehovet i det enskilda fallet ska också brottets svårhet beaktas. Om påföljden inte kan förväntas överstiga penningböter finns det endast undantagsvis behov av försvarare.

4.6 Försvarares närvaro vid förhör

Om inte annat följer av [avsnitt 4.7](#) och [4.8](#) ska försvarare alltid vara närvarande vid förhör i sak med den unge misstänkte.

I fall då den unge ska biträdas av en försvarare under utredningen ska försvararen vara närvarande vid det första förhöret med den unge misstänkte samt övriga förhör i sak (det sagda gäller dock inte när endast ett delgivningsförhör ska hållas då misstänkt är frihetsberövad, se [avsnitt 4.7](#)). Vid förhör om annat, t.ex. vid kompletterande förhör rörande beslag, om den unge ska delges en ändrad brottsmisstanke utan att höras ytterligare i sak eller vid förhör för att delge innehållet i en utredning, kan dock den unge, förutsatt att dennes försvarare dessförinnan kontaktats och gett sitt medgivande, avstå från sin rätt att ha försvarare närvarande. Kravet på försvarares närvaro utesluter inte att denne kan vara närvarande via telefon eller videokonferens. Närvaro i sådan form bör dock endast ske om den unge misstänkte och dennes försvarare anser att det är lämpligt.

4.7 Särskilt om förhör i samband med frihetsberövande

En ung misstänkt som är frihetsberövad ska alltid biträdas av en försvarare. Om en försvarare inte kan närvara vid förhör med den unge ska endast ett delgivningsförhör genomföras. Förhör med frågor i sak får alltså avvakta till dess försvarare kan närvara vid förhöret. När det gäller förordnanden om offentlig försvarare under kvällstid, se [avsnitt 4.3](#).

I en situation när en ung misstänkt är frihetsberövad är det aldrig uppenbart att behov av försvarare saknas. Det finns således inte något utrymme för att hålla förhör i sak med en ung misstänkt som är frihetsberövad. (Se [avsnitt 4.4](#), jfr dock undantag vid extraordinära situationer, se [avsnitt 4.8](#).)

Mot bakgrund av bestämmelsen i 24 § LUL och med beaktande av Europakonventionens krav står det klart att intresset av att den misstänkte har en försvarare närvarande vid förhör alltid väger tyngre än andra intressen (jfr dock [avsnitt 4.8](#)). Förhör i sak får därför, i de joursituationer då en försvarare inte kan närvara vid förhöret, anstå till dess försvarare kan närvara även om den misstänkte själv vill ge sin berättelse och det skulle kunna leda till att ett anhållningsbeslut kan undvikas eller frihetsberövandet förkortas. Detsamma gäller om det finns risk för att identifiering av medmisstänkta eller andra förundersökningsåtgärder försenas eller försvåras.

När misstänkt är frihetsberövad och en försvarare inte kan vara närvarande ska således endast ett delgivningsförhör hållas. Ett delgivningsförhör innebär att den misstänkte, efter delgivning av brottsmisstanken som ska vara preciserad i fråga om brottsrubricering, tid, plats och andra nödvändiga detaljer, får avge sin inställning till denna. Vidare ska om möjligt de särskilda häktningsförutsättningarna utredas vilket innebär att den misstänktes personliga omständigheter som har betydelse för frågan om anhållande ska klarläggas vid förhöret.⁵⁵ Frågor i sak ska inte ställas, inte ens om den unge vill förklara sig och t.ex. berätta om ett alibi eller beskriva en nödvärnssituation.

En konsekvens av att förhör i sak inte ska hållas med den unge utan att försvarare är närvarande kan vara att tiden för ett eventuellt frihetsberövande blir längre. Detta måste åklagaren väga in i bedömningen av om det är proportionellt att anhålla den unge. Detta och andra motstående intressen måste vägas mot främst brottslighetens allvar och styrkan i häktningsskålen. Om det finns tillräckligt starka skäl bör den unge anhållas.

Om den unge anhållits efter att endast ett delgivningsförhör har hållits ska åklagaren ge direktiv om att ett förnyat förhör, där försvarare kan vara närvarande, ska hållas omgående eller i vart fall så snart det är möjligt. Detsamma gäller om åklagare har beslutat om anhållande efter att den unge hörts i sak utan att försvarare har varit närvarande.

4.8 Extraordinära fall där intresset av att den unge biträds av försvarare får vika för andra intressen

Om det vid en samlad bedömning finns mycket starka skäl av nödkaraktär som talar mot att avvakta med förhör i sak kan förhör med den unge misstänkte hållas även om en försvarare inte är närvarande.

I undantagsfall kan det uppkomma situationer då det finns närmast tvingande skäl för att den unges rätt till försvarare får stå tillbaka. Rättssäkerhetsintresset får alltså i dessa fall ge vika för intresset av att hålla förhör i sak omedelbart. Det kan vara aktuellt då det är nödvändigt för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Det rör sig om nödlignande situationer där intresset av att rädda liv och hindra allvarlig skada måste ges företräde. Förhöret ska naturligtvis inte göras mer omfattande än vad som behövs med hänsyn till omständigheterna som föranleder förhöret. Om förhör hållits i sak med en ung misstänkt utan att försvarare varit närvarande måste detta beaktas under det fortsatta förfarandet så att den misstänktes rättigheter enligt Europakonventionen tillgodoses.⁵⁶ Åklagare bör dokumentera sin

⁵⁵ Se Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 4 uppl. s. 258.

⁵⁶ Jfr Europaparlamentets och Rådets direktiv 2013/48/EU artikel 3.6 a) och artikel 8.1 d).

bedömning av den avvägning som gjorts där skyndsamhetsintresset har ställts mot den skada som kan uppkomma om förhöret skjuts upp. Åklagare bör också ge anvisningar dels om att förhöret dokumenteras genom bild- och ljudinspelning eller i vart fall ljudupptagning, dels att ett förhörsvittne ska närvara om det är möjligt.

4.9 När behov av försvarare uppkommer under eller efter förhör med den unge

Om behov av försvarare uppkommer under ett förhör med den unge misstänkte ska förhöret avslutas och ett nytt förhör hållas där försvarare är närvarande. Den unge ska också höras på nytt med biträde av en försvarare om behov av försvarare uppkommer efter att den unge har hörts.

I vissa situationer kan behov av försvarare uppkomma under förhör eller först efter det att förhör med den unge har hållits. Det kan exempelvis komma fram att den unge riskerar att åläggas ett mer omfattande skadestånd eller att utredningen visar sig vara klart mer komplicerad eller omfattande än normalt. Det kan också komma fram nya omständigheter som leder till att brottsrubriceringen ska ändras i en skärpande riktning. Om en sådan situation uppkommer under ett förhör ska förhöret avslutas och nytt förhör hållas med den unge där denne biträds av en försvarare. Om ett förhör redan har ägt rum med den unge ska ett nytt förhör hållas där försvarare är närvarande.

4.10 Åklagarens åtgärder i ärenden där Polismyndigheten har varit förundersökningsledare

Om utredningen har letts av Polismyndigheten ska åklagaren som huvudregel besluta att återlämna utredningen till Polismyndigheten om den unge misstänkte inte har haft biträde av försvarare trots att så borde ha varit fallet.

Polismyndigheten är som huvudregel förundersökningsledare i ärenden som gäller brott där saken är av enkel beskaffenhet.⁵⁷

Om åklagare konstaterar att Polismyndigheten har redovisat en utredning där en ung misstänkt inte har haft biträde av en försvarare, trots att så borde ha varit fallet enligt dessa riktlinjer, finns risk för att den misstänktes rättssäkerhetsintresse kan komma att äventyras. Exempelvis föreligger en sådan situation om uppgifter som lämnats i förhör kan komma att åberopas som bevisning i den kommande domstolsprocessen. Mot bakgrund av reglerna om tidsfrister i ungdomsärenden är det angeläget att fatta beslut i åtalsfrågan så snart som möjligt. Vid en intresseavvägning mellan skyndsamhetskravet och rättssäkerhetsintresset väger dock rättssäkerhetsintresset tyngst. Som huvudregel ska åklagare därför i denna situation besluta att återlämna utredningen till Polismyndigheten och i sin motivering till beslutet upplysa om den brist som iakttagits. I normalfallet innebär detta att ett nytt förhör med försvarare närvarande ska hållas.

I vissa fall kan det dock vid en samlad bedömning stå klart att det inte är nödvändigt att komplettera utredningen för att säkerställa den unges rättssäkerhetsintressen. Så kan vara fallet vid utredning av ett inte alltför allvarligt brott där utredningen är

⁵⁷ I vilka fall en utredning ska ledas av Polismyndigheten framgår av Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (ÅFS 2005:9) om ledning av förundersökning i brottmål.

okomplicerad och brottet är erkänt. Åklagaren kan normalt utgå från att ett i utredningen dokumenterat avstående från rätten till försvarare uppfyller de krav som följer av Europakonventionen (se [avsnitt 4.1](#)). Om det finns indikationer på att så inte är fallet bör utredningen återlämnas till Polismyndigheten.

7

Riktlinjerna beslutades den 19 juni 2006.

Riktlinjerna ändrades den 9 september 2015 (ÅM-A 2015/1242).

Riktlinjerna ändrades den 4 april 2016. Ändringarna avsåg kapitel 4.

Riktlinjerna ändrades den 2 maj 2017. Ändringarna avsåg kapitel 3.

Riktlinjerna ändrades den 12 oktober 2018. Ändringarna avsåg kapitel 1–3 samt upphävande av kapitel 5 (ÅM2018-45).

Riktlinjerna ändrades den 19 mars 2020. Ändringarna avsåg kapitel 1, 2, 3 och 4 (ÅM2019-1600 samt ÅM2020-156).

Riktlinjerna ändrades den 1 juli 2021. Ändringar avsåg kapitel 3 (ÅM2020-497)

Bilaga 1 Flödesschema för i vilken ordning prövningen bör ske

Är LUL tillämplig?		
1.	Brott innan misstänkt fyllt 18 år?	Ja, se 2
		Nej, se RB
Åtalsprövning och förundersökningsbegränsning		
2.	Är åtalsprövning aktuell?	Ja, se 3
		Nej, se X
3.	Bör åtal ske utifrån åtalsprövningsregeln? (Avsnitt 1.1.1)	Ja, se X
		Nej, lägg ner misstanken
X.	Är det en undantagssituation då RB tillämpas före LUL? (Avsnitt 1.4)	Ja, ev. fu-begränsning enligt RB
		Nej, se 4
4.	Är 9 § LUL tillämplig? (Avsnitt 1.1.2)	Ja, ev. tillämpa 9 § LUL
		Nej, se 5
5.	Är 8 § LUL tillämplig? (Avsnitt 1.1.3)	Ja, ev. tillämpa 8 § LUL
		Nej, se 6
Allmänna förutsättningar för straffvarning enligt 17 § LUL		
6.	Är skuldfrågan klarlagd och utredningen slutförd? (Avsnitt 1.2.1)	Ja, se 7
		Nej, överväg slutföra fu och åtal/SF
7.	Åsidosätts väsentligt allmänt intresse? (Avsnitt 1.2.3)	Ja, överväg åtal/SF
		Nej, se 8
8.	Åsidosätts väsentligt enskilt intresse? (Avsnitt 1.2.4)	Ja, överväg åtal/SF men beakta punkt 9
		Nej, se 9
9.	Medling eller annan gottgörelse? (Avsnitt 1.2.5)	Ja, beakta, se 10
		Nej, notera, se 10
Grunderna för straffvarning enligt 17 § LUL 1 st och 2 st		
10.	Yttrande enligt 11 § LUL? (Avsnitt 1.3.1)	Ja, förutsättningar för straffvarning enligt 17 § LUL kan föreligga, se 11
		Nej, ev. förutsättningar för straffvarning okynne och förhastande, se 14
11.	Ungdomskontrakt enligt SoL?	Ja, ev. straffvarning vårdfallet 17 § p 1
		Nej, se 12
12.	Vårdplan enligt LVU?	Ja, ev. straffvarning vårdfallet 17 § p 2
		Nej, se 13
13.	Finns vårdbehov men inget förslag?	Ja, ev. straffvarning vårdfallet 17 § p 3
		Nej, inget vårdbehov, se 14
14.	Okynne och förhastande? (Avsnitt 1.3.4)	Ja, se brottskatalog
		Nej, överväg åtal/SF

Bilaga 2 Hjälpstabell för ungefärliga straffmättningsvärden

Straffvärde (År)	Straffvärde (Månader)	Straffmättningsvärde (månader) ⁵⁸			Nivå
		15 år	16 år	17 år	
	1	100 db	120 db	140 db	Bötesnivå
	2	120 db	140 db	21 dgr	Nedre gräns
	3	140 db	21 dgr	1	
	4	21 dgr	1	1,3	Mellannivå
	5	1	1,3	1,7	
0,5	6	1,2	1,5	2	
	7	1,4	1,8	2,3	
	8	1,6	2	2,7	
	9	1,8	2,3	3	
	10	2	2,5	3,3	
	11	2,2	2,8	3,7	
1	12	2,4	3	4	
	13	2,6	3,3	4,3	
	14	2,8	3,5	4,7	
	15	3	3,8	5	
	16	3,2	4	5,3	
	17	3,4	4,3	5,7	
1,5	18	3,6	4,5	6	
	19	3,8	4,8	6,3	
	20	4	5	6,7	
	21	4,2	5,3	7	
	22	4,4	5,5	7,3	
	23	4,6	5,8	7,7	
2	24	4,8	6	8	Övre nivå
	25	5	6,3	8,3	
	26	5,2	6,5	8,7	
	27	5,4	6,8	9	
	28	5,6	7	9,3	
	29	5,8	7,3	9,7	
2,5	30	6	7,5	10	
	31	6,2	7,8	10,3	
	32	6,4	8	10,7	
	33	6,6	8,3	11	
	34	6,8	8,5	11,3	
	35	7	8,8	11,7	
3	36	7,2	9	12	

⁵⁸ Vid beräkning av straffmättningsvärde i tabellen har reducering med kvotdelar tillämpats enligt följande: 15 år=1/5 av straffvärdet, 16 år=1/4 av straffvärdet, 17 år=1/3 av straffvärdet.

I doktrinen förespråkas även en modell med reducering med procentandelar och att en mer glidande skala kan tillämpas beroende på hur nära en viss åldersgräns den misstänkte befinner sig (se Martin Borgeke och Mari Heidenborg, Att bestämma påföljd för brott, 3 uppl., s. 258 ff.). Ovanstående tabell är därför endast avsedd att tjäna som ett hjälpmedel vid beräkning av ungdomsreduktionen. Exempelvis kan avrundning ibland göras, uppåt eller nedåt, beroende på omständigheterna.